

Vi Mänskor

Nr 2 2000

Pris: 40 kr

Årgång 53

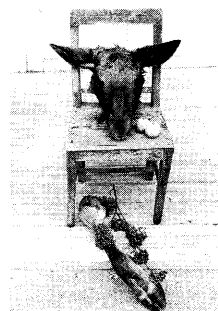

Grön fest!

Kvinnor i glesbygd

De hängdas revolution

- 3 Ledare
- 4 Malin Rönnblom: En fråga om makt
- 8 Framgångsrik kokboks författare
- 11 Upp till kamp, systrar!
- 12 Konsthantverk i Högboda
- 14 Pilgrimstapeten – tusen års historia
- 17 Frågelek
- 18 Striden om BB
- 21 Från Älgskog till matbord
- 25 Sexualiteten: en positiv kraft
- 26 I frihetens namn: Hur jag upplevde den sexuella revolutionen
- 29 Som uran och kadavermjöl
- 30 Säg inte matriarkat – säg Gylani
- 31 Andrea Andreen: Fredskämpe och fäkterska
- 33 Världskvinnomarschen 2000
- 34 "Empower the women"
- 35 Debatt
- 36 Lästips
- 38 De hängdas revolution
- 40 Ellen Keys blodtörstiga belackare
- 42 Karin Boye 100 år
- 43 I Lissabon där dansar de
- 44 Nytt från SKV

21

33

40

Vi Mänskor

Nr 2 2000 Årgång 53

ADRESS: Linnégatan 21B, 413 04 Göteborg
TELEFON/FAX: 031-14 40 28
E-POST: info@svenskakvinnor.nu

NÄSTA NUMMER utkommer till hösten.
Redaktionen ansvarar ej för icke beställt material.
MANUSSTOPP: 1 september

Redaktion

ANSVARIG UTFGIVARE: Aase Bang

Detta nummer har gjorts av SKV Karlstad:
Aase Bang, Inger Karlsson, Agneta Stenström,
Margaretha Tauberman, Ingela Wessmark

LAYOUT: Peter Nordstrand
OMSLAGSFOTO: Nils Almgren
TRYCKERI: Göteborgs Länstryckeri AB

Prenumeration

4 nr/år 150 kr
Gåvopren. 100 kr
Stödpre. 200 kr

POSTGIRO: 90 24 -1

"Ingen flykt från glesbygden"

AV AASE BANG

JAG hajade till när jag läste ovanstående rubrik i Kommunaktuellt. Folk lämnar glesbygden, det vet ju alla!

Men enligt en rapport från Glesbygdsverket, som citeras i Kommunaktuellt den 11 maj, är landsbygden inte alls döende.

Det är visserligen sant att ungdomen försvinner, antingen för att studera eller för att livet i storstaden lockar, medan pensionärerna flyttar in till tätorterna, till servicehus eller gruppboende i. I gengäld föredrar många som har fyllt 30 år och bildat familj att bo på landet, och därför har glesbygdsbefolkningen faktiskt ökat under 90-talet.

Det är en relativt högutbildad medelklass som söker sig bort från städerna. Men pendlingsavstånd till arbetsplatserna är viktigt, därför hittar man den största tillväxten i glesbygd som ligger nära storstadsregioner eller större tätorter. Goda kommunikationer är också viktigt, som att till exempel X2000 stannar på orten.

Men även i mer perifera områden har befolkningen ökat, enligt rapporten.

Det krävs emellertid att kommunerna erbjuder barnomsorg, skolor och annan service. Ett exempel på detta är Kalix, sju mil från Luleå, en av de kommuner där

befolkningsutvecklingen har börjat vända. Där har man behållit alla sina 17 byskolor, och det är naturligtvis en förutsättning för att barnfamiljerna ska flytta in. Man har också aktivt satsat på byutveckling, det finns till exempel en samlingslokal i varje by.

Förlorarna i flyttkarusellen har varit små tätorter som varken har stadens kultur- eller serviceutbud eller landsbygdens utrymmen och natur, skriver verket. Det är de verkliga avfolkningsområdena. 95 procent av de som bor i den rena glesbygden flyttar inte, de trivs där och stannar.

*

Du håller en innehållsrik tidning i din hand. Malin Rönnblom beskriver kvinnor i glesbygd som en potentiell maktfaktor. Vi har intervjuat några starka kvinnor som bekräftar hennes teorier. Den grymma våldtäkten av 14-åringen i Rissne fick redaktionskommittén att diskutera synen på sexualitet. Därför kan du bl a läsa Hjärdís Levins syn på vad den "sexuella revolutionen" har betytt för kvinnorna, och vad Sara Lidman tycker om porrindustrin. Även i övrigt är innehållet brett – från framtidens gudinnor till Världskvinnomarschen.

God sommar! ●●●

Foto: Lill Nilsson

En fråga om makt

Kvinnors organisering i glesbygd

AV MALIN RÖNNBLOM

"Det lönar sig ekonomiskt att investera i kvinnor. Ojämligheten är ett direkt hinder för tillväxt. Så nu är inte jämlikheten bara en demokrati-fråga. Det lönar sig också rent ekonomiskt att 'hitta jämlikheten'."

Mona Sahlin

SVERIGE är bäst i kvinnorepresentation! Vi kan stoltsera med en högre andel kvinnor i parlamentet än något annat land i världen. De flesta kommuner och landsting har kring 40% kvinnor i fullmäktige. Kvinnor har som aldrig förr välkomnats in i partipolitiken och de flesta politiska partier har anammat principen "varannan damernas" på sina listor. Det verkar som att Sverige idag står sig slätt utan kvin-norna.

Ökningen av andelen kvinnor i beslutande församlingar kan tolkas som en insikt om att kvinnor är en resurs som samhället inte har råd att klara sig utan. Tidigare har det vanligaste argumentet för att öka antalet kvinnor i politiken varit att detta är en rättvis- eller demokrati-fråga. Mona Sahlin för också mycket riktigt fram demo-kratiaspekten, men det är tydligt att detta argument nu har fått sällskap – det lönar sig även ekonomiskt att satsa på kvinnor. Ett liknande resonemang kan hittas hos de kommunpolitiker i glesbygd som insett att de måste göra något åt "kvinno-underskottet" i sina kommuner. Även om dessa inte alltid är speciellt engagerade i så kallade kvinnofrågor eller jämställdhetsfrågor inser man att det är viktigt att satsa på kvinnorna för att hålla bygden vid liv, och kanske till och med bli expansiv. Kvinnorna betraktas som en resurs för glesbygden som man inte har råd att undvara.

Kvinnorna flyttar – inte

Avfolkningen av glesbygden är ingen nyhet – inte heller att (unga) kvinnor väljer att flytta i högre utsträckning än (unga) män och att många glesbygdskommuner i norra Sverige dras med ett problematiskt "underskott" av kvinnor. Men kanske är det så att kvinnorna är i färd med att sluta flytta och istället stanna kvar och förändra den verklighet som de tidigare lämnade?

Qulan –
Kvinnors Utveckling Liv och Arbete på Nordkalotten – startade 1989 när fem Kirunakvinnor arrangerade ett symposium för kvinnor på Nordkalotten. Ur symposiet växte Qulan fram, ett nätverk för alla kvinnor i Kiruna, med syfte att göra livet bättre för kommunens kvinnor.

Mångfald är ett bra sätt att karaktärisera Qulans aktiviteter. Medlemsmöten, föredrag, egna utbildningar, möten med lokala politiker, en tjejkonferens och stöd till arbetslösa kvinnor är några exempel. Under mitten av nittio-talet var satsningen på ett kvinnouniversitet det som

prioriterades högst. Det handlade om utbildning i alla former – från studiecirkel till högskolekurser – och all utbildning skulle ske på kvinnors villkor, med feministisk pedagogik. Samtidigt inbegrep universitetstanken mer än utbildning, utifrån den övergripande visionen att kvinnor skulle få ta plats och synas i samhället. Qulans arbete med att få till stånd ett kvinnouniversitet innehöll med andra ord ett starkt emancipatoriskt inslag som gick hand i hand med att öka möjligheterna för kvinnor till utbildning och sysselsättning utifrån sina egna behov och önskemål. Hittills har visionen om ett universitet fått stå tillbaka.

Genom Qulan ges kvinnor en möjlighet att samlas och hjälpa varandra att bli aktiva och handla istället för att sitta hemma och vänta på att någon annan ska förändra deras liv. Qulan ska vara till hjälp för kvinnor som vill genomföra sina idéer, fungera som ett paraply för olika grupper av kvinnor som vill arbeta med olika frågor, samt utgöra en påtryckare när det gäller kvinnofrågor i Kiruna. Sammanfattningsvis kan Qulans målsättning ses som tvåfaldig; dels att skapa förutsättningar för kvinnor att bo kvar i kommunen, dels att göra kvinnorna starkare och ge dem en bättre tro på sig själva.

Från slutet av åttiotalet har kvinnor i Norrlands glesbygd börjat sluta sig samman i nätverk och starta sina egna projekt. I mitten av nittio-talet var det nästan så att varje kommun med självstyre skulle ha sitt eget kvinnoprojekt, och även om vissa startades av kommun-politiker var de flesta ett resultat av kvinnors själv-ständiga organisering. En vanlig form för etablering är att en grupp kvinnor ansöker om offentliga medel för att genom olika aktiviteter försöka förbättra kvinnors situation i lokalsamhället. Liksom exemplet med Qulan visar är mångfalden av aktiviteter stor och den berör de flesta områden av kvinnors liv. Arbetsmarknad och utbildning är viktiga delar, men samtidigt prioriteras också kultur- och fritidsintressen samt möjligheterna till att träffas och utbyta erfarenheter. Kvinnogrupperna och de projekt som de startade karaktäriserades således av en helhetssyn på förändring – med utgångspunkt från kvinnors liv.

Detta synsätt avspeglas också i formerna för kvinnornas organisering. Lös organisering i nätverk är den form som dessa kvinnor föredrar. Den ger dels utrymme för olika inriktningar, dels möjlighet till engagemang i mån av tid. Det finns också ett mer principiellt motstånd mot hierarkisk organisering. Många kvinnor menar att hierarki står för (mäns) maktutövning och inte ger utrymme för allas inflytande. Målsättningen, att förbättra kvinnors liv, och mångfalden av aktiviteter för att uppnå detta mål, knyts alltså samman med en form för organisering som både ger delaktighet och kan ses som en aktivitet i sig.

Samtidigt är denna organiseringsform tidskrävande och leder ibland till svårigheter att fatta beslut. Det är en anledning till att flera av de kvinnogrupper som jag studerat successivt har övergått till en mer etablerad organiseringsform, samtidigt som de strävar efter att bibehålla det som kan kallas för direktdemokratiska inslag.

Idag har många kommuner startat lokala resurscentra för kvinnor. Denna resurscentrumorganisation etablerades med utgångspunkt från en regionalpolitisk proposition i mitten av nittioalet, och fram till årsskiftet fanns också ett nationellt resurscentrum för kvinnor på NUTEK i Stockholm. Detta är nu nedlagt, och detsamma gäller för flera

regionala resurscentra. Idag kan vi istället delvis se en annan utveckling där satsningar på kvinnor och kvinnoprojekt får stå tillbaka till förmån för "mainstreamsatsningar" och "genderprojekt". Huruvida denna utveckling är positiv eller inte kan diskuteras, men det är värt att notera att den institutionalisering som skedde genom att regionala och lokala resurscentra startades, till en del kan betraktas som ett övertagande av kvinnors egen organisering. Fördelarna är framför allt ekonomiska – nackdelarna är att formulering av problem och etablerandet av arbetsformer tenderar att följa den etablerade politikens mönster. Men det är viktigt att inte undervärdera den oberoende organisering av kvinnor som fortfarande i allra högsta grad lever i svensk glesbygd.

Utflyttningen från den norrländska glesbygden kan ses som det främsta skälet till att grupper av kvinnor fått offentlig finansiering för sina projektförslag. Att starta tjejprojekt eller kvinnoprojekt kan alltså karaktäriseras som en strategi för att få kvinnor att stanna eller att återvända.

Kvinnor som resurs

Låt oss återvända till resonemanget om kvinnor som resurs. Detta är det dominerande argumentet i dagens debatt kring kvinnors deltagande i både politik och annat samhällsengagemang liksom på arbetsmarknaden. Kvinnor är en resurs – inte bara i politiken utan även som företagare och på andra poster inom den privatekonomiska sektorn. Kvinnorna är också en resurs för glesbygden. Uttryckt på ett annat sätt kan man säga att kvinnorna är till för glesbygden – inte glesbygden för kvinnorna. Kvinnorna är till för politiken – inte politiken för kvinnorna. Kvinnorna är till för ekonomin – inte ekonomin för kvinnorna. Men vad är då glesbygd, politik och ekonomi? Förutom ord eller begrepp måste de kunna karaktäriseras som områden eller sfärer som innehåller människor och dessa människor är helt tydligt inte kvinnor – alltså måste de vara män. Att göra kvinnor till en resurs innebär

underförstått att det redan finns en färdig form som de (vi) kan vara en resurs till. Argumentet ligger snubblande nära synen på kvinnor som ett kompletterande särintresse, liksom invandrare, ungdomar, handikappade, homosexuella etc. I den mån det är möjligt ska hänsyn tas till dessa särintressen, men inte på bekostnad av allmän-

"Det feministiska perspektivet synliggör kvinnogrupper som politisk aktivitet"

intresset. Men vad finns då under ytan på allmänintresset? Om där inte finns kvinnor, invandrare, ungdomar, handikappade och homosexuella måste väl allmänintresset bestå av vita, medelålders, icke-funktionshindrade, heterosexuella män?

Synen på kvinnor som resurs bottnar i ett traditionellt, patriarkalt synsätt på både politik

och demokrati. Ur detta perspektiv framstår ett lokalt kvinnoprojekt som en av kommunens många satsningar på olika särintressen. Med ett feministiskt perspektiv är det möjligt att se något annat. Istället för att kvinnor organiserar sig för glesbygden, organiserar de sig för sin egen skull, vilket betyder att de skapar förändring på sina egna villkor. Man skulle kunna säga att kvinnorna istället för att komplettera glesbygden skapar den – och detta är inte lika ofarligt.

I mötet mellan å ena sidan det kvinnliga nätverket som söker finansiering samt å andra sidan politiker och tjänstemän på lokal och regional nivå, uppstår ofta problem – kring kvinnogruppernas organiseringsformer, aktiviteter och målsättningar. Kvinnornas vilja att vara organiserade som nätverk ställs mot kravet på att endast en "riktig" förening (en hierarkisk förening) kan erhålla offentliga bidrag. Målsättningen att förbättra kvinnors liv på alla områden – offentligt som privat – ställs ofta emot krav på kvantifierbara mål som antal arbetstillfällen. Egna utbildningar på kvinnors villkor, och med enbart kvinnor som kursdeltagare, ställs mot erbjudande om "vanliga" datautbildningar. De kvinnliga nätverken "krockar med ordningen" och även dessa "krockar" kan i vanlig ordning tolkas på olika sätt – som att kvinnor aldrig lyckas lära sig hur systemet fungerar, eller att det handlar om makt.

Det handlar om makt

Att se kvinnor som resurs innebär att maktdimensionen i relationen mellan kvinnor och män ignoreras. Jag studerar kvinnors organisering i glesbygd utifrån ett feministiskt perspektiv. Min utgångspunkt är att vårt samhälle genomsyras av en maktordning mellan könen samt att denna maktordning bör upphöra.

Genom de feministiska glasögonen förvandlas samhället. Istället för det könsneutrala allmänintresset och de könsspecifika, "kvinnliga" särintresset framträder bilden av två samhällsgrupper – kvinnor och män – där den ena

(männen) är överordnad den andra (kvinnorna). Vad som är politik och demokrati beslutas av den grupp som innehar tolkningsföreträdet i samhället. För mig framstår just tolkningsföreträde, eller sanningsmonopol, som det som makt handlar om. Vad som är allmänintresse, rationellt, kunskap eller sanning är inte en gång för alla givet utan avgörs av de maktordningar som präglar ett samhälle. Självklart är kön en central maktordning, liksom etnicitet, sexualitet och klass. Även maktrelationen mellan stad och land är värd att ta med i en maktanalys. Kvinnor i glesbygd beskrivs ofta som "mer underordnade" än kvinnor i staden – men vad är det som säger att det är värre att karln åker skoter hela dagen än att han sitter framför Tipsextra och dricker öl?

Det feministiska perspektivet synliggör också kvinnogrupper i glesbygd som politisk aktivitet. Studiet av politik utgår vanligen från ett uppifrån- och inifrånperspektiv på makt. Om kvinnor finns med i analysen reduceras de oftast till ett särintresse eller till ett kön, det vill säga en variabel som alla andra – ålder, yrke, bostadsort, inkomst etc. Utgångspunkten i analysen är den institutionaliserade politiken och när frågor ställs om kvinnor handlar de främst om varför kvinnor *inte* engagerar sig partipolitiskt och vilka *problem* som kvinnor har i politiken. Jag menar inte att dessa frågeställningar är oviktiga, men att en feministisk ansats ger möjlighet till ett perspektivbyte. Istället för att ställa frågor om kvinnors problem i relation till hur politiken idag är definierad och ordnad är det möjligt att ställa frågor om *hur* kvinnor organiserar sig och arbetar politiskt. Politik är på så sätt inte längre en etablerad institutionell struktur eller en mekanism för fördelning av värden, utan en aktivitet, ett komplicerat mönster av kvinnors och mäns dagliga och kollektiva handlingar.

Så länge "tjejsatsningar" och "utflyttningsproblematik" diskuteras utan hänsyn till att det finns en maktdimension i resonemanget kommer diskussionen att stanna vid att kvinnorna är en resurs som vi måste ta vara på. Vi kommer också att fortsätta att ställa frågor om varför kvinnor inte engagerar sig i partipolitiken lika mycket som män, eller varför kvinnor lämnar sina politiska uppdrag efter kortare tid än män. Vi kommer att ställa frågor om kvinnoprojekt som alla andra kommunala projekt och huruvida detta särintresse ska erhålla särskilda medel på det allmännas bekostnad. Med hjälp av ett feministiskt perspektiv kan frågorna bli nya och annorlunda, framförallt beroende på att självklarheten i begrepp som politik ifrågasätts. Kvinnors organisering i glesbygd förvandlas från blygsamma kvinnogrupper, som ofta sammankopplas med fritidssysselsättningar som sömnad och syltning, till en

utmaning av den politiska ordningen – till en politisk organisering i sig.

Kvinnogrupper som utmaning

Kvinnorörelsen förknippas ofta med kvinnors kollektiva aktiviteter under sjuttioalet, och Grupp 8 brukar vanligtvis få stå som den svenska symbolen för denna andra våg av kvinnorörelse. Under åttiotalet växte kvinnojourer, kvinnovetenskapliga fora på universiteten, *Kvinnor kan-* mässan och ett antal kvinnliga nätverk av olika karaktär fram – samtidigt som kvinnorörelsen av många förklarades som både onödig och död. Efter valet 1991 hamnade dock de så kallade kvinnofrågorna åter i medias blickfång. Kvinnorepresentationen sjönk för första gången på sjuttio år och det hemliga, kvinnliga nätverket Stödstrumporna formulerade sina krav gentemot de politiska partierna: "Halva makten och hela lönen". Om inte partierna levde upp till det kravet hotade Stödstrumporna med att bilda ett eget parti – ett kvinnoparti.

I media framställs nittiotalets kvinnorörelse oftast som grupper av intellektuella och stridbara stadskvinnor som ställer orimliga krav på förändring. Ibland är de intressanta, ibland bara rabiata manshatare. Kvinnor i glesbygd kan någon gång lyftas fram i media som exempel på innovativa småföretagare som klarar bygdens överlevnad, men knappast som en växande kvinnorörelse som ställer krav på förändring. Kvinnogrupper i glesbygd har svårt att få plats inom kvinnorörelsens ram. Kvinnorörelsen betraktas fortfarande främst som de grupper och organisationer som startade vid sekelskiftet och under sjuttioalet, sammanslutningar som öppet utmanade manssamhället och ställde tydliga krav på förändring. Kvinnorna i de grupper jag har studerat ställer inte uttryckligen några radikala krav i meningen att de kräver stora omvälvningar av lokalsamhället. Målsättningarna handlar om att göra den egna bygden bättre att leva i för alla, även barn och män. Varken männen eller manssamhället ställs till svars och relationen mellan könen uttrycks inte i konfliktermer. Är de lokala kvinnogrupperna verkligen en del av kvinnorörelsen i betydelsen att de utmanar männens överordning och tolkningsföreträde?

Lokala kvinnogrupper passar inte heller särskilt bra in som ett exempel på traditionell politisk aktivitet. I så fall skulle det handla om kvinnliga politikers ställning eller om de partipolitiska kvinnoförbundens med- och motgångar – inte ett särintresse i form av lokala kvinnogrupper som har blivit en aning högljudda och börjat ställa krav på offentliga medel. De aktiviteter som arrangeras sträcker sig från caféverksamhet till datautbildning. Med andra ord

är det en ganska stor mängd aktiviteter som vi kan avföra eftersom de inte hör hemma på den politiska arenan. Vad har kvinnornas nya bagarstuga eller sommarcafé med politik att göra? och på vilket sätt kan denna organisering ses som ett hot mot den rådande politiska ordningen?

Kvinnogrupper i glesbygd är ofta osynliga eller rent av ointressanta både som kvinnorörelse och politiskt arbete. Genom de feministiska glasögonen framträder dock något annat. En organisering av kvinnor som växer fram i var och varannan by. Ett ifrågasättande av, och ett alternativ till, dagens politiska ordning vilken genomsyras av hierarkier och sektorisering. En lokal organisering av kvinnor som är *territoriell*. De lokala kvinnogrupperna handlar om att organisera alla kvinnor på ett lokalt territorium, inte om organisering kring en fråga, en grupp av frågor, eller en ideologi, vilket är fallet för de flesta andra kvinnogrupper och kvinnoorganisationer. Det är med andra ord möjligt att se dessa grupper som alternativa politiska uttryck. Det som kvinnor gör tillsammans i glesbygden idag visar på både styrka och handlingskraft. Det visar också på att kvinnors organisering inte längre är något som några "speciella kvinnor i sta'n" sysslar med – om det någonsin har gjort det. Det finns en kraft i glesbygd – och kanske också delvis annorlunda möjligheter att bedriva politiskt förändringsarbete. Visserligen kan de traditionella könsrollerna vara mer cementerade i glesbygd än i staden. Å andra sidan krävs en rejäl portion nytänkande för att glesbygden ska överleva – och möjligheter öppnar sig för kvinnor att agera tillsammans. En glesbygds-kommun med få invånare ger andra möjligheter att organisera sig som kvinnor över hela territoriet – och kopplingen till territoriet är hela tiden levande. I en stad är det många organisationer och nätverk som konkurrerar om uppmärksamheten och dessutom – upplever stads-kvinnan territoriet på samma sätt som glesbygds-kvinnan? Min gissning är nej. Jag tror att kvinnor i glesbygd har en unik möjlighet engagera sig för samhällsförändring på sina egna villkor – samtidigt som jag förutspår ett ökat motstånd. Så länge kvinnorna är nöjda med "nålpengar" från kommunen, och så länge politiker och tjänstemän tror att de ger pengar till någon föreläsning här och några cafékvällar där finns ingen anledning till oro. Men vad händer när kvinnor tröttnar på att få nålpengar – vilket de redan har gjort i många fall – och politiker och tjänstemän inser att kvinnor inte bara är en resurs utan att de vill skaka om den rådande ordningen?

Att betrakta kvinnogrupper i glesbygd som en politisk aktivitet och ett embryo till nya demokratiska former, innebär att de måste ses som en utmaning (eller ett hot) gentemot den rådande demokratiska ordningen. Framför allt innebär kvinnors organisering att demokratins köns-neutrala täcke rycks undan och avslöjar att även vårt politiska styrelseskick,

som resten av samhället, präglas av en könsmaktordning. När kvinnor organiserar sig som kvinnor tvingar de män att bli män utan att längre kunna gömma sig bakom könsneutrala termer som politiker, medborgare, chef eller glesbygdsbo.

Mitt syfte med denna artikel har varit att koppla samman kön och makt, samt att ställa lokala kvinnogrupper i glesbygd i fokus och synliggöra dem som former för politisk aktivitet. I förlängningen ligger självklart en förhoppning om förändring, om att kvinnors underordning successivt ska upphöra – samtidigt är jag medveten om att det är långt kvar till det målet. Att förändra en maktordning är ett segt, svårt och långsiktigt arbete. Ett första steg på vägen att skaka könsmaktordningen i dess fogar är just att hela tiden tjata om att det handlar om makt. Om makten att bestämma vad som är viktigt, vad som ska räknas och om makten att självklart tala om det allmännas bästa. Vårar vi se att det handlar om makt kanske vi också blir fler och fler som ställer oss upp och säger ifrån, fler och fler som längtar efter en annorlunda demokrati där individen har både kön, ras och sexuell läggning och inte gömmer sin särart bakom det könlösa allmänintresset. På vägen bör enligt min mening "den dubbla strategin" vara vår ledstjärna. Vi behöver *både* tjejprojekt *och* tjej-och-kill-projekt (ungdomsprojekt). Vi måste *både* starta kvinnouniversitet *och* öka antalet kvinnor i ledande position på universitetet. För att ändra en maktordning som så genomgripande impregnerar vårt samhälle måste kvinnor som grupp både ha sitt eget rum *och* arbeta tillsammans med män. Titta och lär av kvinnogrupper i Norrlands glesbygd! ●●●

Malin Rönnblom

MALIN Rönnblom arbetar för närvarande med att avsluta sin avhandling i statsvetenskap; *Ett eget rum? Kvinnors organisering i glesbygd möter etablerad politik*.

Hon är också verksam som lärare vid Kvinnovetenskapligt forum i Umeå och engagerar sig gärna i offentlig debatt om feminism och politik. Den politiska dimensionen i forskningen är det som driver henne att fortsätta inom universitetets traditionella struktur, och hon lägger stor vikt vid att föra ut forskningsresultat utanför universitetet. På fritiden är det framförallt sång och musik som upptar Malin även om samtal och social samvaro med familj och vänner är det som hon värderar högst. ●●●

Framgångsrik kokboks författare

AV LENA SEWALL

VACKRARE än så här kan man inte bo, säger Inga-Britta Sundqvist, en av de många författare som verkar i Värmland, detta sagans och sägnens landskap. Fast inte som skönlitterär författare, åtminstone inte än så länge, utan som synnerligen framgångsrik kokboks författare. I ett miljövänligt rött torp vid sjön Visten i Humletorp i Selma Lagerlöfs Östra Ämtervik med utsikt över blånande berg och stora skogar sitter hon och planerar nya matböcker. Den första matboken, den grönrutiga Vegetariska kokboken, har sålts i över 150 000 ex och följts av ytterligare två böcker, Hälsobrod, och Matglädje & hälsa, som översatts till danska, norska, finska och tyska och lovordats av kritikerna. En ny upplaga av Vegetariska kokboken är på väg och blir ICA-förlagets storsatsning nästa år.

Att Inga-Britta började intressera sig för hälsokost beror på att hon som barn ständigt och jämt var sjuk och krasslig och började fundera över om det kunde bero på maten. Redan i 12-13-årsåldern började hon laga vegetarisk mat och det ledde till att hon så småningom började hålla kurser i vegetarisk matlagning. Men som cirkelledare saknade hon en riktigt bra bok i ämnet. Till slut skrev hon själv den bok hon ville ha, *Vegetariska kokboken*, faktiskt nästan en doktorsavhandling i vegetarisk matlagning men mycket pedagogiskt upplagd, lättillgänglig och trevlig att läsa.

Inga formella meriter

Som vegetarisk kokboks författare är Inga-Britta helt självlärd.

– Egentligen har jag inga formella meriter, förklarar hon. Men hon har studerat allt hon kunnat komma över om människokroppen, näringslära och olika sorters kost. Några kokböcker i vanlig mening är det inte hon skriver, tycker hon. Hennes böcker handlar om så mycket mera – hur man finner en egen väg till bättre hälsa och hur man trivs med sin kropp.

– Man måste sätta in kosten i sin helhet, menar Inga-Britta. Det är ingen idé att äta hälsosamt om man stressar i sig maten. Därför handlar en stor del av hennes senaste bok om hur man sköter sin kropp rätt. Men de vegetariska recepten finns där förstås och de är läckra och festliga. Lätta att göra dessutom. Så enkel som möjligt skall maten vara, god, raffinerad men enkel. Den festmåltid hon dukar upp i sitt rymliga och hemtrevliga lantkök bär syn för sägen. En orientalisk risrätt följs av fruktflan med vackra, färgrika frukter och saffransgräddor. Gott är det, grönt, skönt, festligt och vackert!

Ett färgstarkt inslag

Vacker är hon för övrigt själv. "Skogens vänaste älva", kallade en begeistrad journalist henne i ett reportage. Klädd i kläder i lager på lager i milda, vackra färger är hon ett färgstarkt inslag i den lilla värmländska byn där hon slagit sig ner. Sex år är det sedan hon flyttade till Humletorp, som verkligen ligger bortom allt som kan betecknas som allfarvägar. Att bo i Humletorp är förvisso att bo i glesbygd.

– Men vackrare ställe att bo på kan man inte tänka sig, säger Inga-Britta. Fast man måste nog vara ganska stark för att välja att bo så här om man inte är van från början. Till närmaste lanthandel är det 1 1/2 mil, till närmsta tätorten Sunne drygt 2 1/2 mil och till Karlstad 5 1/2 mil. Man blir onekligen mer isolerad. Vännerna tittar inte precis in i förbifarten. Och det är inte alltid jättekul om vintern när det är isigt, kallt och mörkt utanför huset. Man bör nog tänka sig för både en och två gånger innan man slår sig ner så här.

Inga-Britta Sundqvist

Foto: Nils Ahlgren

Själv har Inga-Britta vuxit upp i Stockholm men har alltid drömt om att bo på landet. Och det är klart att fördelarna överväger med att bo i Humletorp. Annars skulle hon naturligtvis för länge sedan flyttat därifrån. Vackrare kan man som sagt inte bo och inte heller mer fridfullt och rofyllt.

Rent arbetsmässigt går det alldeles utmärkt att bo i Humletorp. I sitt jättestora arbetsrum med ljuvlig utsikt över sjön Visten och den lilla porlande bäck, som rinner ner mot sjön, har Inga-Britta alla tekniska hjälpmedel som behövs för att kommunicera med omvärlden.

Lite ensamt

Möjligen kan det kännas litet ensamt ibland. Saknaden efter arbetsgemenskap har lett till att Inga-Britta tänker börja arbeta på deltid som terapeut i Sunne. På sistone

har hon förstås inte behövt sakna arbetskamrater när hon pendlat fram och tillbaka mellan Humletorp och Stockholm. *Vegetariska kokboken* ska som sagt komma ut i ny upplaga och det har blivit åtskilliga resor till fotograf och förlag.

– Den nya kokboken blir häftig, berättar Inga-Britta, med modern och läcker design och fantastiskt fina matbilder av fotografen Kent Jardhammar. Och för övrigt också som i första upplagan Inga-Brittas egna akvareller.

De senaste åren har hon jobbat hårt och känner att nu vill hon börja en ny karriär och bli livsnjutare. Fast alldeles lugn lär nog inte tillvaron bli för Inga-Britta. Hon vill skriva en matbok till, en roman, har flera idéer till barnböcker och skulle vilja måla. Så sysselsatt lär hon knappast bli i sitt röda hus i Humletorp. ●●●

En perfekt bjudrätt

Orientalisk risrätt

DET här är en perfekt bjudrätt, tycker Inga-Britta. Den är god, vacker och enkel att laga till. Vill man lägga till något alldeles extra är senapsmarinerad purjolök gott till.

Det här behöver man till 4-6 portioner:

3 dl ris
6 dl vatten
1 tsk plantaforce
2 krm curry
1 gul lök
300 g färska champinjoner
1 röd paprika
4 dl fint strimlad vitkål
1 bit gurka
4 skivor ananas i egen juice
4 st bananer
1 msk oliv- eller rapsolja
2 st pressade vitlöksklyftor
1/2 tsk curry
1 tsk gurkmeja
1-2 krm mald kummin
1-2 krm mald koriander
1-2 tsk sambal oelek eller 1-1 1/2 mild salsa
1/2-1 msk sojasås
2-3 tsk citronsaft
125 g gröna ärtor
1/2-1 dl svarta oliver
1/2-1 dl jordnötter/sojarostade pumpakärnor/
solrosfrön

Så här gör man: Koka riset i vattnet tillsammans med buljongkoncentrat (plantaforce) och curry.

Skala och hacka löken. Ansa och skiva svampen grovt. Ansa och strimla paprikan och vitkålen. Skiva gurkan och halvera därefter skivorna. Halvera ananasskivorna. Halvera bananerna först på längden och sedan mitt itu.

Fräs lök, svamp och vitkål mjuka i oljan. Tillsätt paprika, gurka, vitlök och curry i slutet av stektiden. Smaka av med gurkmeja, kummin, koriander, sambal oelek, sojasås och citronsaft. Rör i ärtor, oliver, jordnötter och ris och låt allt bli genomvarmt.

Stek bananerna på båda sidor i olja och strö över curry. Rör försiktigt ner banan- och ananasbitarna.

Marinerad purjolök

Marinerade grönsaker hör till Inga-Brittass favoriter på buffébordet. Det är också gott till paté och vegetter. Gör gärna en stor sats för de håller sig 4-5 dagar i kylen. Byt gärna ut purjolöken mot schalottenlök eller gröna bönor, t ex haricots verts.

Det här behöver man till 4 portioner

3 - 4 smala purjolökar
finhackad persilja

Marinad:

1 msk vinäger
3 msk olja
1 tsk dijonsenap
1 pressad vitlöksklyfta
örtsalt och peppar

Så här gör man: Ansa och skölj purjolöken. Skär det vita på purjolöken i ca 10 cm stora bitar och koka dem mjuka. Gör i ordning marinaden och häll den över de avrunna purjolökarna. Smaka av med örtsalt och peppar. Låt stå och dra minst ett par timmar före servering. Strö över persilja.

Frukttflan

En delikat kaka med raffinerad saffransfyllning som är generöst dekorerad med frukter.

Till 8 portioner behöver man:

15 st digestivekex eller ett gräddat pajskal

50 g smält smör eller margarin

Fyllning:

2 askar Philadelphiaost, 400 g

1 pkt ädelfraiche

1 krm stött saffran

2-3 msk honung

1-2 tsk vanilla

rivet skal av en citron

Garnering:

olika frukter och bär t ex jordgubbar, mango, papaya, persimonfrukter, blå och gröna druvor

Så här gör man: Krossa kexen i matberedare och blanda med det smälta smöret. Tryck ut degen i en smord pajform. Låt stå kallt 30 minuter.

Mixa ost, ädelfraiche och saffran. Smaka av med rivet citronskal, honung och vanilj. Fördela fyllningen i det stelnade pajskalet och låt stå kallt minst 30 min.

Dela jordgubbarna och skär mango, papaya och persimonfrukter i klyftor. Halvera och kärna ur vindruvorna. Dekorera pajen med frukterna. Förvara pajen i kylan tills servering. ●●●

Doris Sundholms affär i Ambjörby

Upp till kamp, systrar!

AV DORIS SUNDHOLM

ATT vara kvinna och leva på landsbygden, är det annorlunda än att bo i stad eller tätort?

Det finns säkert många fördelar med både boende-miljöerna, trots att förutsättningarna är så olika.

Själv är jag uppvuxen på landsbygden, som bondjanta. Min mycket rika barndom gör självklart att jag som vuxen valt landsbygden.

En kort sejour i 25-årsåldern bodde jag i Stockholm, det var det som lockade på 60-talet. Stockholm hade ju allt, närhet, utbud i det oändliga, trodde jag.

Sen blev det Karlstad istället. Lägenhet i några år, men med barn nummer två på väg valde vi villaboende i Kil.

När möjligheten gavs att flytta norrut i Värmland, åter till landsbygden, kände jag att tryggheten i livet och boendet återkom. Tänk att få känna sig privilegierad att få bo i denna miljö. I Klarälvens underbara dalgång. Det finns livskvalitet i varje vrå.

Det är så mycket enklare att bo här.

Min äldsta son är född i Karlstad. När vi gick till sandlådan måste jag lära honom att passa sina leksaker. Tänk behöva lära en tvååring att vara egoistisk, håll i dina saker så ingen tar dem.

Son nummer två är född i Kil, i villasamhället. Han fick knalla omkring på tomten obehindrad. Men han fick lära sig var tomtgränserna var. Alla grannar gillade inte barn på rymmen. Här fanns mer frihet, även om den var begränsad.

Son nummer tre är född här i Ambjörby. Tänk att få rulta omkring på egen hand, upptäcka naturen. Lära sig omgås med myror och övriga varelser, få ömsedidig respekt för allt levande. När ens barn får växa upp med denna harmoni, blir man lycklig som mamma.

När det gäller yrkeslivet så finns det självklart inte den valmöjlighet här som staden bjuder. Själv valde jag livskvalitet framför yrkeskarriären. Med inte så långt kvar till pensioneringen är jag glad över mitt och familjens val.

Jag har haft ett så rikt liv. Visst har jag jobbat långa dagar som egen företagare, men när barnen var små fanns vi alltid till hands. I vår skola känner alla varandra. Det är också samma människor i de olika föreningarna vars aktiviteter vi deltagit i. Det är en oerhörd trygghet att känna så många.

Visst är det utvecklande att träffa nya människor, men det är inget vi missar för att vi bor på landet. Tänk alla turister som kommer, de vill gärna prata med oss "infödda" en stund. Samtal som kan vara nog så berikande.

Det som gör mig ont, som landsbygdbo, är våra politikernas syn på bygden. Hur kan man totalt negligera värdet av denna boendemiljö? Varför får landsbygden inte kosta något?

Det skrämmer mig oerhört att det går så snabbt att avveckla landsbygden. Landsbygden som är den bäst tänkbara miljö för barn att växa upp i.

När vi ser problemen med stadens stökiga, oroliga barn som tvingas vistas i tråkiga miljöer, stora skolklasser, varför låter vi utvecklingen fortsätta? Det borde vara varje barns rättighet att få bo på landet, nära naturen.

Har kvinnorna i staden blivit för karriärsugna för att reagera? Vi kvinnor på landet, som sitter i vår fina miljö och mår gott, varför skall vi bry oss? Vi har inte varit vana att kämpa för tillvaron. Dock måste det till krafttag om något av vår landsbygdskultur skall överleva.

Det är nog snart dags för ett riktigt "bondetag" men med bara kärringar.

För "damer" slås inte för något, de sitter snälla och förnöjsamma.

Det skall vara KÄRRINGAR, som skall uträtta något. Upp till kamp, systrar!

Hälsningar från en glesbygdskärring. •••

Doris Sundholm

DORIS SUNDHOLM är vicepresident i Republiken Klarälvdalen. Hon har med andra ord stort förtroende bland sina sambygdningar.

Tillsammans med sin man är Doris dessutom föreståndare för ICA-affären Skogsstjärnan i Ambjörby. Hon har suttit i ICAs styrelse, som enda kvinna och som enda småhandlare.

– Jag har suttit där som ett alibi, säger hon, men det har varit mycket intressant och jag tror väl att jag har kunnat påverka gubbarna med mina annorlunda erfarenheter.

Nu är hon glad för att en av sönerna vill överta affären, så att den kan fortsätta att ge service till invånarna i Ambjörby med omnejd. •••

Konsthantverk i Högboda

TEXT OCH FOTO INGELA WESSMARK

HÖGBODA är ett litet samhälle mitt emellan Karlstad och Arvika i Värmland. Det är glesbygd, men en livaktig sådan. Här finns fortfarande både skola och affär, dessutom bibliotek, distriktssköterska och ett aktivt Folkets Hus där man visar både film och teater. Länstågen stannar vid den lilla stationen i centrum men Oslotåget dundrar förbi. I och runt samhället finns flera olika småindustrier, ett rökeri, en strutsfarm och mycket annat. Här skall jag träffa två kvinnor som medvetet valt att bosätta sig på landet och att klara sin försörjning där.

Prästgården ligger centralt i byn, den syns uppe i backen när man passerat järnvägen. Just denna dagen i april bränner man gräs på ängen nedanför, så huset med de vita knutarna göms delvis i ett rökmoln.

Jag ställer bilen på behörigt avstånd från elden och går in i huset. Här träffar jag Karin Westman, konsthantverkare. Karin flyttade till Värmland från Uppsala för 13 år sedan med sin familj. De ville ut på landet och Värmland var ett så vackert landskap så det var dit

flyttasset drog.

Nu är de väl etablerade i samhället, Karin har arbetat aktivt i Hem&Skola när barnen var mindre och hennes man Håkan drog igång en ridskola i byn.

Vi slår oss ner vid det stora träbordet i köket. Yngsta dottern har just avslutat frukosten tillsammans med några övernattande kompisar och de smiter fnittrande ut. Här är man mitt uppe i förberedelserna till Karins 50-årsfest, det är några veckor dit men bekantskapskretsen är stor så gästerna blir både många och långväga ifrån, flera av dom stannar ett par dagar. Huset är stort och rymmer många gäster men mat skall de ha och köket fylls av pajdegår.

Fördelarna överväger

Att bo i glesbygd har både för och nackdelar, men som barnfamilj överväger fördelarna, tycker Karin. På en liten ort finns en social kontroll som gör att man alltid vet var barnen är och vad de sysslar med, man lär känna deras kompisar och kompisarnas föräldrar. Nackdelen är att när barnen blir större finns här inte mycket att göra, då är det stan som lockar och dit är det drygt 4 mil och tågen går inte ofta på kvällen.

Första åren i prästgården levde de lite som "gröna vågare", odlade grönsaker, hade höns och häst. Men det är det slut med nu, hantverket tar all tid. Dagarna blir ofta långa, inte alltid för att de måste jobba till sent utan för att det är så kul och glaset öppnar ständigt nya möjligheter till utveckling.

Vi pratar lite lätt om konsthantverket och att arbeta så nära varandra som Karin och hennes man Håkan alltid gjort. De arbetade båda med konsthantverk när de träffades och har alla år sedan dess jobbat intimt tillsammans.

– Vi är varandras bollplank och att arbeta så nära är en verklig glädje, säger Karin. Tidigare jobbade Karin med textiltryck och Håkan med trä men nu är det glas som gäller för båda.

Verkstaden ligger inte långt från bostadshuset. Här lyser glaset emot oss när vi kommer in, stora glasfat samsas med små glittrande örhängen. I verkstaden finns en liten butik men det mesta säljs hos Värmlands Konsthantverkare i Karlstad och på Arvika Konsthantverk.

Värmlands Konsthantverkare drivs av medlemmarna och Karin åker ofta in till Karlstad för att stå i butiken där. Sina produkter säljer dom också på olika hant-

Karin Westman

Lena Wallin

verksmarknader runt om, framförallt i Värmland men ibland också på Koster och i Uppsala. Karin gillar att komma ut och träffa både kunder och kolleger. Värmländsk jul är en marknad hon numera alltid finns med på.

– Länshemslöjdskonsulenterna i Värmland är fantastiska, de har fatt med många yngre konsthantverkare och det är väldigt roligt, säger Karin.

Frihet och lugn

Från prästgården åker jag vidare till det gamla missionshuset. Här bor Lena Wallin med sina tre tonårsdöttrar, hund, katter höns och får. Lite närmare "gröna vägen" än i prästgården. Lena älskar att bo på landet, hon vill ha friheten och lugnet, skulle aldrig kunna tänka sig att bosätta sig i en stad. Lena är också konsthantverkare, hon arbetar med ull, men kan inte försörja sig på det ännu så hon har lite andra jobb inemellan. Just nu vikarierar hon på Harnesko kabelmontage, en liten industri i Högboda. Drömmen är att så småningom få ordning på missionshuset och kunna ha kurser, viskvällar och uthyrning där.

Ullen tänker hon fortsätta med, hon arbetar med en del andra kvinnliga konsthantverkare.

– Det är väldigt berikande, annars blir detta ganska ensamt, säger Lena.

Den mesta ullen får Lena från de egna fären, men hon får också ull av vänner som inte själva har användning för den.

– Det finns så mycket bra med ullen så hela tiden kommer jag på nya användningsområden, säger Lena.

Framförallt gör Lena bruksföremål, hon tovar hattar, innersulor, sadelskydd m m. Hon gör fantastiska stolsdynor med bilder på varje sida anpassade till köparen. Mycket av det hon gör på beställning utformas så att det skall passa just den person som skall ha det.

Gårdsbutik i lillstugan

Tidigare hade Lena en liten gårdsbutik i lillstugan en bit från huset, den verksamhet som finns kvar har flyttat in i stora salen i missionshuset, men fortfarande kan folk titta in och handla lite varor med ekologiska förtecken. Så småningom skall detta utvecklas till en butik med ekologiska varor och konsthantverk, inte bara hennes eget utan hon hoppas kunna locka flera konsthantverkare hit.

Lena tycker som Karin att det finns lite för lite att göra för ungdomar i Högboda.

– Räddningen för mina flickor har varit att de gillade att rida, säger Lena. Och hon bor bara ett stenkast från ridskolan så de har haft nära till sin hobby.

Nackdelen med att bo såhär är att man blir så beroende av bil. På grund av en gammal nackskada kan Lena inte köra själv, hennes pappa och goda vänner ställer upp med skjuts när det behövs men det är ett pyssel att få det att gå ihop. Samtidigt blir det en speciell sammanhållning när man bor såhär, skall man åka bort är det en massa praktiskt som måste skötas hemma ändå, då får man hålla ihop och hjälpa varandra. ●●●

Pilgrimstapeten – tusen års historia

AV AASE BANG

UNDER fem hundra år färdades årligen 30 000 pilgrimer genom Värmland. De vandrade från Hammarö, dit de kom med båt över Väneren, upp genom Klarälvsdalen till Olav den Heliges grav i Nidaros. Ortnamn som Munkebol, Munkerud, Korsbäcken och Rasta minner om att här fanns det härbergen där pilgrimer sökte nattlogi. Pilgrimsfärderna pågick fram till 1544, då de förbjöds av Gustav Vasa. På senare år har det åter blivit populärt att vandra efter Pilgrimsleden, med eller utan religiös övertygelse.

Och så startades 1995 ett märkligt arbetsmarknadsprojekt i Norra Värmland. Tio arbetslösa kvinnor erbjöds att brodera en 40 meter lång bonad som skulle berätta historien om pilgrimsfärderna. Skeptiska var de, för broderi hade de inte sysslat så mycket med, "annat än lite korsstyg", men man tackar inte nej till arbete i glesbygden, där det finns så få arbetstillfällen för kvinnor.

Bakgrunden var att Nidaros, som nu heter Trondheim, skulle fylla 1000 år 1997. Man räknade med 2,5 miljoner besökare och visste att det skulle bli det största pilgrimsåret sedan reformationen. När konstnären *Gunnar Svensson* fick idén till bonaden, var tanken att den skulle kunna bli en vacker gåva till jubileumsstaden.

Gunnar hade inspirerats av Bayeuxtapeten, en 70 meter lång linneväv, en halv meter hög, som med broderier i ullgarn skildrar slaget vid Hastings 1066. Det var där en normandisk här under Vilhelm Erövraren vann över anglosaxerna, tack vare den tidens moderna krigsföring: normanderna kämpade till häst medan motståndshären bestod av fotfolk. Biskopen Odo vid katedralen i Bayeux vill föreviga segern och samtidigt stärka kyrkans ställning genom att berätta att Vilhelm hade segrat med Guds hjälp.

Hur skulle de börja?

Kvinnorna som samlades en morgon runt ett stort bord i Jakt- och Fiskemuseet i Ransby, fattade inte vad de gav sig in i. Där satt de med ett 40 meter långt och en halv meter brett tygstycke och otaliga härvar med femtrådig ullgarn. Det var alltför tjockt att brodera med, så de fick börja med att dela garnet.

Gunnar hade ritat bonaden i tre fält, ett brett mittfält där händelser och byggnader längs pilgrimsleden av-

bildades, från runstenen vid Hammarö kyrka till Olav den Heliges grav i Trondheim. Över och under mittfältet ritade han en mångfald av saker från bygderna som pilgrimerna passerade. Plog och spinnrock, fåglar, läkande örter, runor, noterna till en folkvisa och mycket, mycket annat. Men kvinnorna vid bordet var konfunderade. De såg inte helheten – och hur skulle de börja? Skulle de använda kedjestygn eller akterstygn? Men snart var de igång med arbetet, och kyrktorn och vandringsmän, bondgårdar och blommor växte fram och blev till sist till en underbar saga.

Efter en tid fick de vara med om en spännande studieresa och med egna ögon beskåda Bayeuxtapeten, som idag är ett av Frankrikes största turistmål. Det var väldigt inspirerande.

Bayeuxtapeten är förresten inne för tiden. I en nyligen utkommen roman av Marta Morazzoni, *Att uppfinna sanningen*, kan vi läsa att drottning Mathilde för mer än nio hundra år sedan samlade Normandiets bästa brodöser för att göra en bonad som skulle bli lika ärorik som kungens erövringståg. Boken är fascinerande – men enligt den nyaste forskningen lär tapeten ha broderats i Cambridge, av män!

Ett långhus i Ransby

Väl hemma igen kastade kvinnorna sig energiskt över arbetet. Nu hade de fått blodad tand och ville visa att de också kunde göra storverk med hjälp av nål och tråd. "Från att ha varit modstulna arbetslösa vid starten blev de efterhand friare, uppkäftigare och konstnärligare", berättar Gunnar Svensson. "En stolthet för sig själva och bygden växte fram, vilket märktes i deras sätt att skildra motiven på väven". Och med Gunnar som ständigt uppmuntrade och rosade dem förstod de att de åstadkom något som var unikt.

Pilgrimstapeten blev färdig i tid till Trondheims 1000-års jubileum. Den ställdes ut i den medeltida Ärkebiskopsgården, som är närmsta granne till domkyrkan, och brodöserna var med vid invigningen. Kung Harald och drottning Sonja besökte utställningen och beundrade deras arbete. Nu var det helt klart att de hade lyckats. Men när det gällde att skänka bonaden till Trondheim stad hade de

och Gunnar Svensson ändrat sig. Där skulle den säkert drunkna bland alla andra sevärdheter, men hemma i glesbygden skulle Pilgrimstapeten bli ett unikt turistmål. Så kom det sig att man byggde ett långhus till tapeten vid Jakt- och Fiskemuseet i Ransby, och dit är alla välkomna.

Vadå pilgrimer?

Genom arbetet med bonaden lärde sig kvinnorna en hel del om bygdens historia. Tänk att människor från hela Europa hade färdats genom denna dalen under flera hundra år! De som hade råd hyrde säkert roddare som gjorde att de kunde resa någorlunda snabbt och bekvämt längs Klarälven, men de allra flesta gick till fots. Ju hårdare strapatser, ju heligare, var tanken.

Människor kunde ta sig till Olav den heliges grav av många orsaker. Kanske för att få bot för någon sjukdom

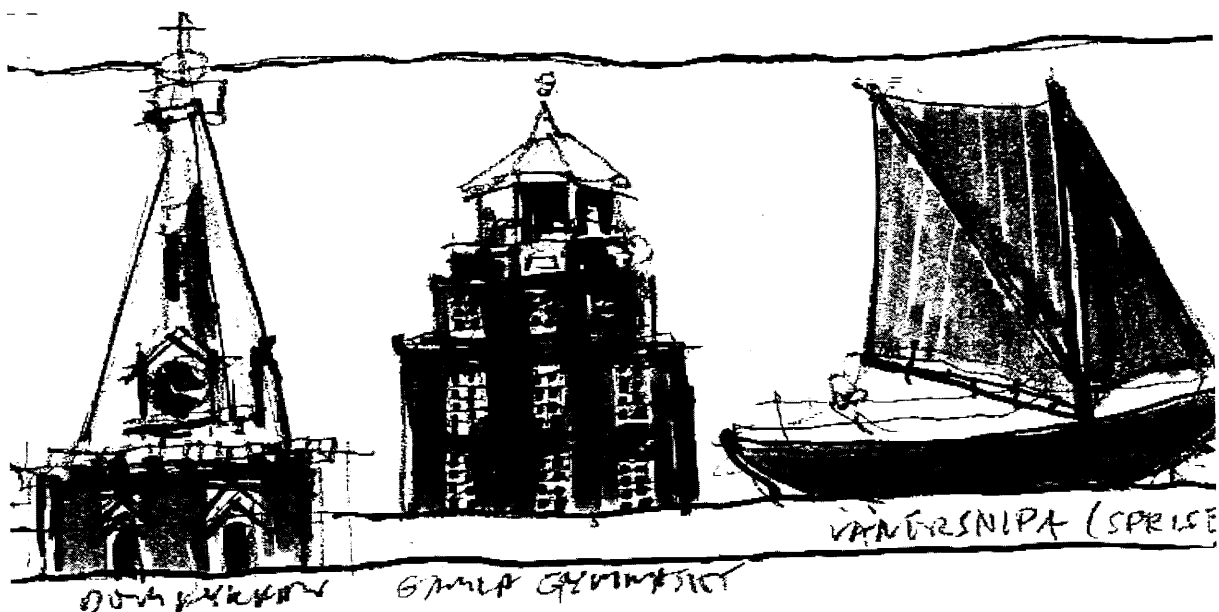
eller för att stärkas i tron. Det var också ganska vanligt att brottslingar dömdes till en pilgrimsvandring. De flesta gick på sommaren, eftersom de gärna ville vara i Nidaros till Olavs dödsdag den 29 juli – olsok, som dagen kallas i Norge. (Man äter gärna rømmegröt den dagen, en gröt gjort på vetemjöl och tjock grädde, simmande i smör. Riktig festmat, med andra ord!)

Vem var Olav den helige?

Olav Haraldsson, eller Olav Digre som han också kallades, var son till en norsk "småkonige". Han var bara 10 år när han drog ut på vikingafärd, berättas det. Han tog tjänst hos kung Ethelred i England, drog sen till Normandie där han blev döpt, enligt traditionen. År 1015 återvände han till Norge och blev tagen till kung. Olav införde kristendomen och samlade landet till ett rike. Han

Gunnar Svensson

Utkast till Pilgrimstapeten

gifte sig med Astrid, Olof Skötkonungs dotter. Men på grund av sin hårdhet fick han många fiender bland stormännen, och flera av dem allierade sig med danske kungen Knut den store. När denne närmade sig Norge med 50 skepp, flydde Olav till sin sväger Jaroslav i Gårdarrike, men snart beslöt han sig för att återerövra sitt rike. På Stiklestad utanför Nidaros mötte han sina fiender bland stormännen i ett stort slag och här föll han den 29 juli 1030.

Kroppen grävdes upp efter några få år och begrovs i en kyrka i Nidaros (rester efter denna kyrkan finns i dag byggt in i Trondheims nya stadsbibliotek), och de som besökte Olavs grav vittnade om att de blev botade från sjukdomar.

Olav blev snart Nordens populäraste helgon (dock aldrig kanoniserad av påven), och otaliga sägner berättades om honom. Över hela Norden fanns det Olav-kyrkor, i London inte mindre än fyra stycken. Och pilgrimer i tusentalls vallfärdade som sagt till Olavs grav för att bli

botade eller göra avbön för sina synder.

Pilgrimshärberget

Idag finns som sagt Pilgrimstapeten vid Jakt- och Fiskemuseet i Ransby, i en byggnad som ser ut som ett medeltida långhus, med timmerväggar och tjärat takspån, och den har blivit en turistattraktion. Även Jakt- och Fiskemuseet är i övrigt värd ett besök, med bland annat levande säterbruk under sommaren.

Men den stora attraktionen är naturligtvis Pilgrimstapeten. Att ett tiotal arbetslösa kvinnor från gränsbygderna kunde åstadkomma något så vackert och intressant är nästan otroligt. Men det hade inte blivit någon pilgrimstapet utan Gunnar Svensson, konstnär, författare och mångsysslare, som fick den knäppa idén, ritade utkastet till tapeten och lyckades genomdriva projektet. Tack vare hans tro på kvinnornas förmåga och hans ständiga uppmuntran lyckades de genomföra det till synas omöjliga. ●●●

Livet på Landet

Vem skrev vad?

KOPPLA ihop texterna med rätt författare. Lösningen hittar du på s 43.

Lycka till!

1 Ju närmare Månriden desto fortare sprang han, tills han stormade in på gården. Han gnäggade så att husfolket vaknade och Didrik blev överröstad där han satt och sjöng alla namn som Spadar-Abdon hade förestavat på näver.

Didrik sprang ut och de ropade åt varandra. Så som häst och karl hyllat varandra genom årtusenden.

Men Häst'n är det du!

2 När Sara Sabina Lans skulle dö skickade hon efter Tora från samhället för att hon skulle vara hos henne. Det var andra veckan i maj, den vecka då gökarna börjar ropa i skogarna och då lövsprickningen håller opp endast ett par timmar i de kyliga och fuktiga nätterna.

Tora förstod genast att det var allvar för hon hade aldrig bett om hjälp förut.

3 Gården låg i en dal intill sjön Fryken i Värmland, ett stycke från de stora allfarvägarna. Runt horisonten såg man skogklädda åsar.

I den stilla friden på denna lilla herrgård växte flickan upp och där fick hon bo hela sin barndom och ungdom.

Men den lantliga tillvaron skulle inte bli händelsefattig.

4 De andra tittade på Gulla med motvillig beundran, där hon rak och frimodig i sin lappade vardagsklänning och allvarligt och vördnadsfullt svarade på de frågor som ställdes till henne. Men Linnea stötte Emy i sidan.

– Ett sådant högfärdigt stycke, viskade hon, hon sir ju ut som hon trodde att hon vore någonting, fastän hon är vuxen upp på ett barnhem och varken har far eller mor...

5 Jag var väl 40 när jag började se förbi Stures ansikte när jag sa nånting till honom och när jag såg på honom var mina ögon inte snälla. Jag vet inte hur det började, eller varför det började, jag var inte kär i någon annan, men jag började känna mig dåst med livet. Karin hade för länge sedan flyttat hemifrån, det var bara Sture och jag.

6 Det är roligt när det är sommar. Alltihop är roligt från det vi slutar skolan. Jag har bara varit med om en examen än. Det roliga började redan kvällen innan. Alla vi barn i Bullerbyn bröt björklöv och plockade gullvivor och mandelblommor.

7 – Måntro Lina får mat vad hon behöver till sig och ... och barnet. Varje ord var som en suck.

– Hon har själv ställt te som hon har'et.

– Men förut fick hon komma hem.

– Det är värre nu, vad skulle folk säga, hon rymde med barnafadern som hon förtigit, de har farit med lögn både hon och han ... det är synden som får sitt straff.

8 Det var midsommartid och om två dagar skulle bröllopet stå på Åsen. Utför backarna neråt byn kom en ung kvinna körande med ett flyttelass, det var Hanna, som lånat mårren av far, för att skjutsa sina ägodelar till det nya hemmet. En liten blå kista stod bredvid henne på framsätet ock bakpå en stor gråmålad med platt lock och stora järmbeslag.

9 Jo, så var det. Ellen övergav mig. Tre friska och behövande småflickor fick ett gott hem i det tidiga femtitalets Motala, därför att en svårt CP-skadad, spastisk och epileptisk baby några år tidigare hade placerats på vanförestalt och glömts bort. ...

Författarna

- A. Gerda Antti
- B. Elin Wägner
- C. Astrid Lindgren
- D. Kerstin Ekman
- E. Anna Lorentz
- F. Majgull Axelsson
- G. Selma Lagerlöf
- H. Sara Lidman
- I. Martha Sandwall-Bergström

Striden om BB

AV MONICA EKSTRÖM

RÄDDA BB i Torsby!!

Så har det låtit den senaste tiden i Värmland, och då framför allt i norra Värmland.

Detta sedan det blivit känt att vi landstingspolitiker har för avsikt att avveckla Sveriges minsta BB med 183 förlossningar 1999.

Hur kan vi vara så "grymma"? Ja, den frågan är naturligtvis berättigad att ställa och har också ställts vid ett flertal tillfällen.

Landstinget i Värmland är ett av de landsting som har den absolut sämsta ekonomin. Under hela 90-talet har vi försökt komma till rätta med detta men utan resultat. Vi har skrapat lite här och lite där, men ekonomin den har bara blivit sämre och sämre, liksom säkerligen också kvaliteten på många håll.

I Värmland finns i dag två förlossningsavdelningar, en i Karlstad och en i Torsby. Tidigare fanns liknande verksamhet på alla våra fem sjukhus.

Den värmländska geografin är speciell, med det avlånga länet som innebär långa avstånd. Men vi har också en speciell demografi, där man lite vanvördigt kan säga att de yngre bor i de södra delarna av länet, medan de äldre finns i norr. Detta ställer naturligtvis sina speciella krav på bland annat sjukvården i länet. Vi måste ställa oss frågan: Var behövs resurserna bäst? Efter detta måste vi göra en prioritering som innebär att resurserna går dit där de bäst behövs och där de gör störst nytta. Detta är inte lätt, för det innebär naturligtvis att några inte får det de vill ha och också tror sig ha rätt att kräva.

1997 antogs i riksdagen ett beslut som innebär ett tillägg i Hälso- och sjukvårdslagen om att den som har det största behovet av hälso- och sjukvård skall ha företräde till vården. Ett beslut som knappast följs av något landsting i dag. I Värmland har vi i alla fall bestämt oss för att arbeta med dessa viktiga, men ack så svåra frågor.

Som politiker har vi ett särskilt ansvar att försäkra oss om att de "tysta" grupperna inte trängs undan. Det får aldrig bli så att de med den starkaste rösten får mest. När det gäller vården av t ex gamla, psykiskt sjuka och multihandikappade finns fortfarande mycket okunskap. Det är områden som är svåra att definiera och mäta. Men vi får inte förledas att endast koncentrera oss på att beskriva och satsa på det som är mätbart och därmed lämna de mer svårdefinierade tillstånden därhän.

De tysta och mindre glamorösa patientgrupperna har inte alltid så starka företrädare. Det är då vårt speciella ansvar som politiker att föra deras talan.

I debatten som varit har det stundtals gått ganska hett tillväga. Många har haft, och har, synpunkter. Debatten har dock till övervägande delen förts av män, män som oftast har "barnalstrandet" bakom sig. Senast i raden av

protesterande är nu företagarna i Torsby, som säger sig värna om ett levande sjukhus med ett bra BB och en god kvinnosjukvård. Sedan när började det privata företagandet intressera sig för kvinnosjukvården? Det är närmast

Monica Ekström

patetiskt hur de slänger sig in i debatten utan att ens förstå vad det är man pratar om. Först kanske man skulle sopa rent framför egen dörr och se hur det står till med jämställdheten i det egna företaget, innan man ger sig in i en sådan här diskussion.

I hela den här debatten är det ingen som har nämnt barnen. De barn som kommer till världen på Torsby BB där man saknar egen barnläkare. En kvinna har, i en insändare i en av länets tidningar, beskrivit hur rädd hon var när hon skulle föda i Torsby, just med tanke på om det skulle hända något med barnet och ingen barnläkare fanns på plats. Barnläkaren finns i Karlstad och ska kunna inställa sig inom en till två timmar.

I dag pratas väldigt mycket om att vi ska leva upp till FN:s barnkonvention om barnens rätt i samhället. Prata går säkert bra, men det är det man gör i praktisk handling som räknas.

Det är också viktigt att se att det enbart är förlossningsverksamheten i Torsby som är tänkt att avvecklas. Kvar kommer att finnas mödra- och barnavårdscentral, där man vill utveckla det som kallas "tidig hemgång", med barnmorska tillgänglig dygnet runt. Man vill även bygga upp verksamhet med familjecentral, vilket man redan fått

pengar till. En familjecentral är en gemensam verksamhet mellan landsting och kommun, bestående av mödra- och barnhälsovård, öppen förskola och i vissa fall även socialförvaltning.

Kvar kommer också gynekologin att vara.

Eftersom närheten till Norge finns vill man även se på möjligheterna för de kvinnor som bor närmast gränsen att få föda i norska Elverum.

Det handlar med andra ord inte enbart om avveckling utan också om utveckling.

Utredningen om BB i Torsbys vara eller icke vara är ännu ej helt klar. Senast den 15 juni skall vi dock ha fattat ett avgörande beslut i frågan. Vi har en skyldighet mot personalen att lämna ett besked så snart som möjligt. Det är aldrig bra att gå omkring i ovisshet om framtiden. Ett besked är alltid bättre än inget besked alls, även om beskedet uppfattas som negativt.

Detta är bakgrunden till vårt beslut. Ett beslut som inte är lätt att ta och som naturligtvis väcker känslor, både inom och utanför partiet. Men hur länge kan man försvara en verksamhet, samtidigt som man vet att det finns stora behov hos svårt sjuka som inte är tillfredsställda? Var finns då solidariteten med de svagaste grupperna? De gamla, de psykiskt sjuka, de med svåra kroniska sjukdomar och de funktionshindrade.

Som landstingspolitiker har jag en skyldighet att se till hela länet och att de resurser vi har hamnar hos de som bäst behöver dem. Detta är många gånger mycket svårt och man känner hela tiden att det är någon som blir lidande på de beslut som fattas. Alla kan tyvärr inte få allt, men jag vill ändå se till att de som bäst behöver sjukvård också ska få det, både nu och i framtiden. Om vi, som haft förmånen att förskonas från svåra sjukdomar, kunde lära

oss att själva ta hand om de vardagskrämpor som vi drabbas av, skulle mera tid och kraft finnas över till de svårt sjuka.

Att föda barn är bland det friskaste som finns och om allt förlöper normalt är det bland det bästa och finaste som kan hända i en kvinnas (och mans) liv. ●●●

Bakgrund

För den som följer debatten om landstinget i Värmland i massmedia, verkar läget turbulent. Underskottet är stort. Kostbara konsulter lägger fram utredningar som bara leder till nya utredningar, chefer sparkas till synes utan saklig grund och får miljonbelopp i skadestånd och fallskärmar och alla de fem sjukhusen i länet kämpar frenetiskt mot alla förslag till förändringar.

Beslutet att lägga ned BB i Torsby blev för många droppen som fick bägaren att rinna över. För att spara tre miljoner, en struntsumma i sammanhanget, skulle kvinnorna i norra delarna av länet berövas möjlighet att föda hemmavid. Att många redan nu väljer att föda i Karlstad, eftersom Torsby saknar förlossningsläkare, och att gynekologi och barnavård fortfarande ska vara kvar, godtas inte som argument i debatten. Man har gått man ur huse för att protestera, och den som har fått ta emot de flesta okvädningssorden är vänsterpartiets landstingsråd, Monica Ekström. I sitt valprogram lovade vänsterpartiet att behålla BB i Torsby, och när partiet nu ingår i landstingets politiska majoritet upplevs det som ett svek.

Men allt har två sidor, och här förklarar Monica sitt ställningstagande. ●●●

Med videokameran i läkarväskan

LÄKAREN Kristian Juul, från Likenäs i norra Värmland, tar den nya tekniken till hjälp.

Det är skillnad på att vara distriktsläkare i glesbygd och att arbeta på en stor vårdcentral i staden. När han åker på hembesök har han med sig en videokamera och filmar patienterna. En av dem är till exempel en gammal kvinna med bröstcancer. När han kommer tillbaka till vårdcentralen kopplar han upp sig och får på TV-skärmen kontakt med en specialist på bröstkirurgi på ett större sjukhus. Han pratar öga mot öga med specialisten, samtidigt som filmen på patienten visas i en infälld ruta. Specialisten ger goda råd om behandlingen, medan dr Juul

är expert på sina egna patienter och på glesbygdens problem. Det ger ett fruktbart samarbete, säger han.

Av de omkring 4300 personer som bor i vårdcentralens upptagningsområde är många gamla och skröpliga. Få är i arbetsför ålder. Men alla sorters patienter kommer till vårdcentralen, berättar dr Juul; trafikolyckor, olycksfall, skidturister med brutna ben, förutom människor med kroniska sjukdomar och ålderdomens krämpor.

Tack vare sin videokamera spar han många långa reser både för patienterna och sig själv. Från Likenäs är det själ till sjukhuset i Torsby och 16 mil till Karlstad. ●●●

Källa: LiVjournalen (utges av landstinget i Värmland)

Lekvattnet lever

NAGRA mil norr om Torsby ligger Lekvattnet, en liten församling som har lyckats öka sin befolkning för tredje året i rad. I fjol hade de ett positivt födelsenetto: plus sex personer!

För tre år sedan var befolkningsmängden i botten. Församlingen hade 345 invånare. Skolan hade bara 15-20 elever och var nedläggningshotad. Lanthandeln var också på väg att läggas ned. Då beslöt befolkningen att själva ta tag i problemen. De bildade ett byalag.

Allra först bildade de ett kooperativ för att rädda lanthandeln, som har gått hyggligt sen dess. Skolan har nu närmare 40 elever, och man talar om hur den ska kunna utvecklas. Lekvattnet skola är redan nu den datortätaste i kommunen.

Vid årsskiftet 2000 bodde det 368 personer i församlingen, och i april flyttade en familj på sex personer in.

– Trivs folk i byn så stannar de, säger *Uno Johansson*, ordförande i byalaget. Samhörigheten har blivit enorm, och det viktiga är att nu drar alla åt samma håll. Men det är också viktigt att tätorten mår bra. Torsby erbjuder arbetstillfällen, sjukhus och gymnasium. Om inte Torsby utvecklas så kommer bygden runt omkring att tyna bort.

...

Källa: Nya Wermlands-Tidningen

Plöjaren

Hästen är inte hans
den är lånad.
Inte heller jorden är hans.

Men den blå plogen
som klyver torvan
som villigt öppnar sig
med fräknar, ärr och löften.
Och stunden, stegen,
tankens sus under skärmmössan.

Allt han vet
som faller som det skall,
och ögonblickens fåglar
som fyller luften kring hans huvud
tillhör honom.

Han är herre
över sina steg på jorden.

INGRID UDENIUS

Sverige en vintersaga

om "den bebodda världen" har det talats sedan antiken. Den bebodda världen i motsats till den obebodda världen. Men även haven är bebodda, även de otillgängligaste fjällen är bebodda, inte befolkade men just bebodda, liksom de vida myrarna och fälten. Vi ser ju djur och växter överallt, längs kusterna, i sjöarna, på tundran, de obebodda trakterna är få och skogarna är djurens storkommuner. I Sverige är det gott om öde glesbygd, men landet självt är tätbebyggt som Stockholm. Det finns miljarder innevånare *på* detta land, *i* denna höga luft, *under* och *över* dessa vattenytor, *bitom* och *bortom* dessa kala fjäll, *omkring* den täta grupp som kallas svenskar, *inuti* varje kropp som andas här, och alla bor de uppenbart i landet. De saknar namn och folkbokföringsnummer, dessa miljarder innevånare, så de kan inte sägas bo i *Sverige*. I Sverige är vi ensamma som art, precis som bina i sin kupnation, en monarki med lika vacker drottning – men landet är ju inte heller Sverige, fast vi så gärna sammanblandar dem och säger att vi bor i "Sveriges land", i "fosterlandet", i "vårt hem på jorden", i "fäderneslandet" inte att förglömma. ...

GÖRAN PALM

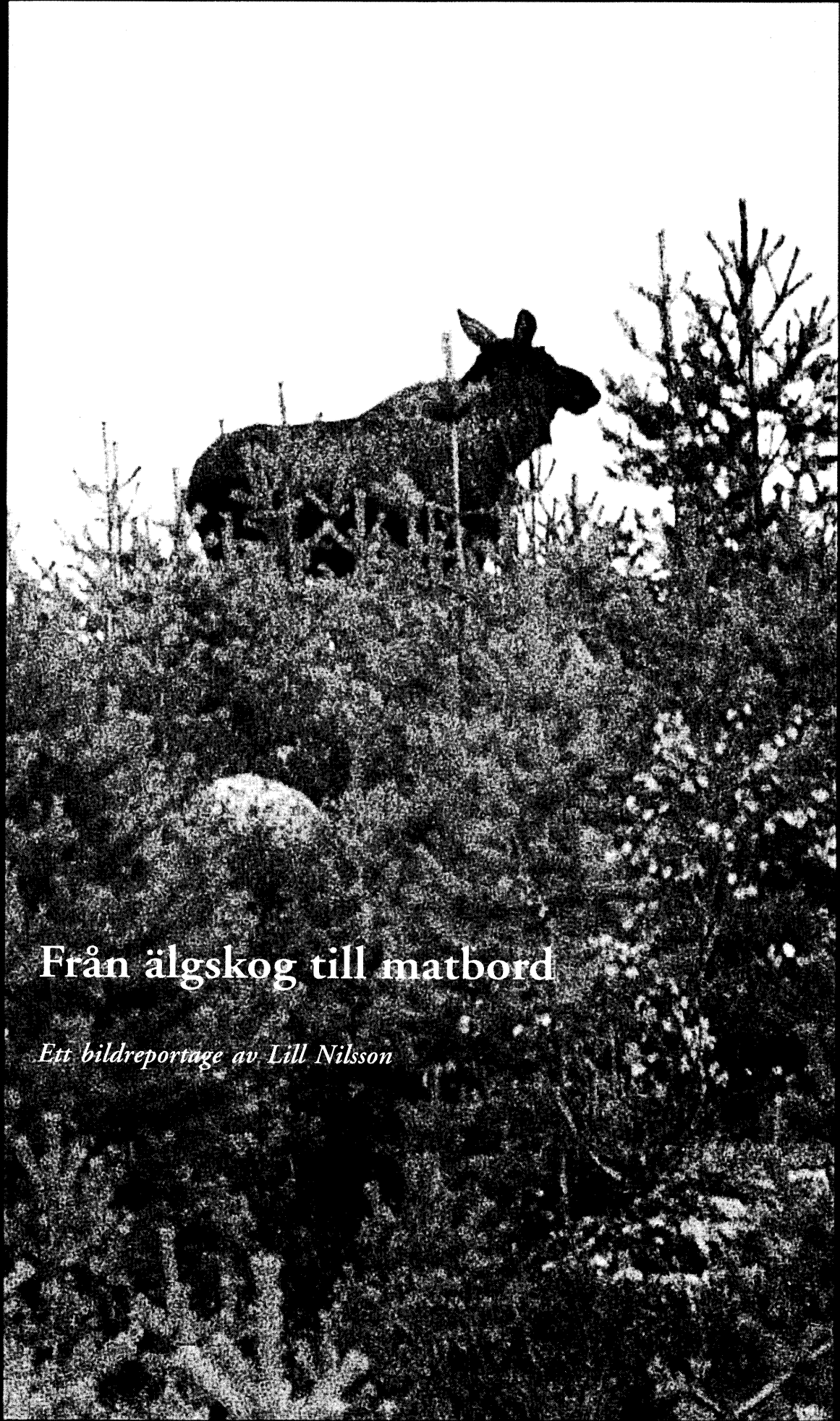
Ur Sverige en vintersaga 2, 1989

En omodern betraktelse

Glesbygd, tätort. De sapienslösa delarna av landet kallar vi "glesbygd", hur arttäta de än är, och de sapiensrika delarna kallar vi "tätorter", hur artfattiga de än är. Betraktar man dem med ekoglasögon på näsan byter orden helt enkelt plats med varandra. De flesta djur och växter skyr ju de tätbefolkade områdena och söker sig i stället till de skogar, heddar, myrar, sjöar, åar och "ödemarker" där människan är särskilt fåtalig. Ser man till artrikedomen framstår storstäderna, flygfåna till trots, som utpräglade glesbygder, medan de ännu inte kalhuggna skogarna och de ännu inte utdikade våtmarkerna tonar fram som myllrande storkommuner. ...

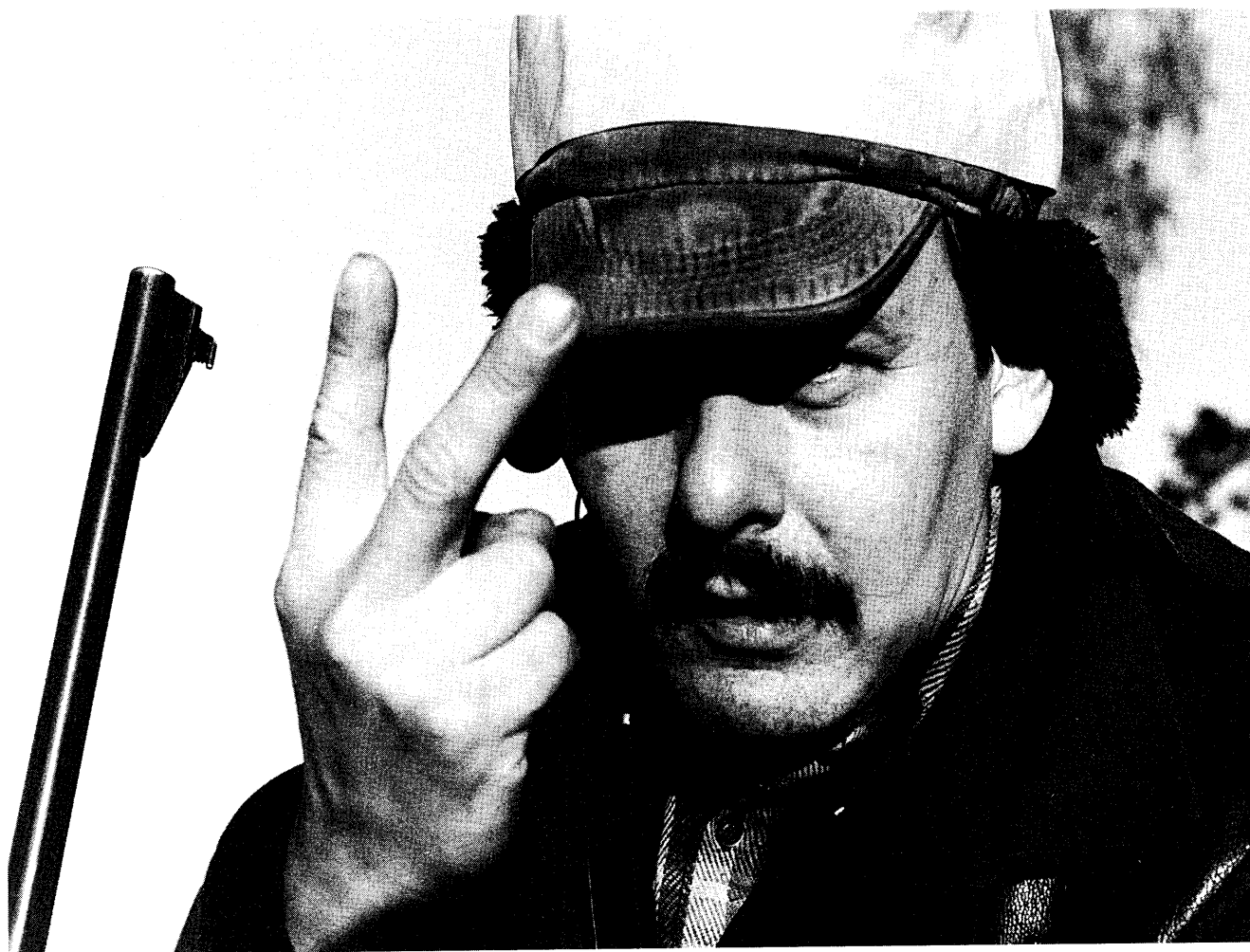
GÖRAN PALM

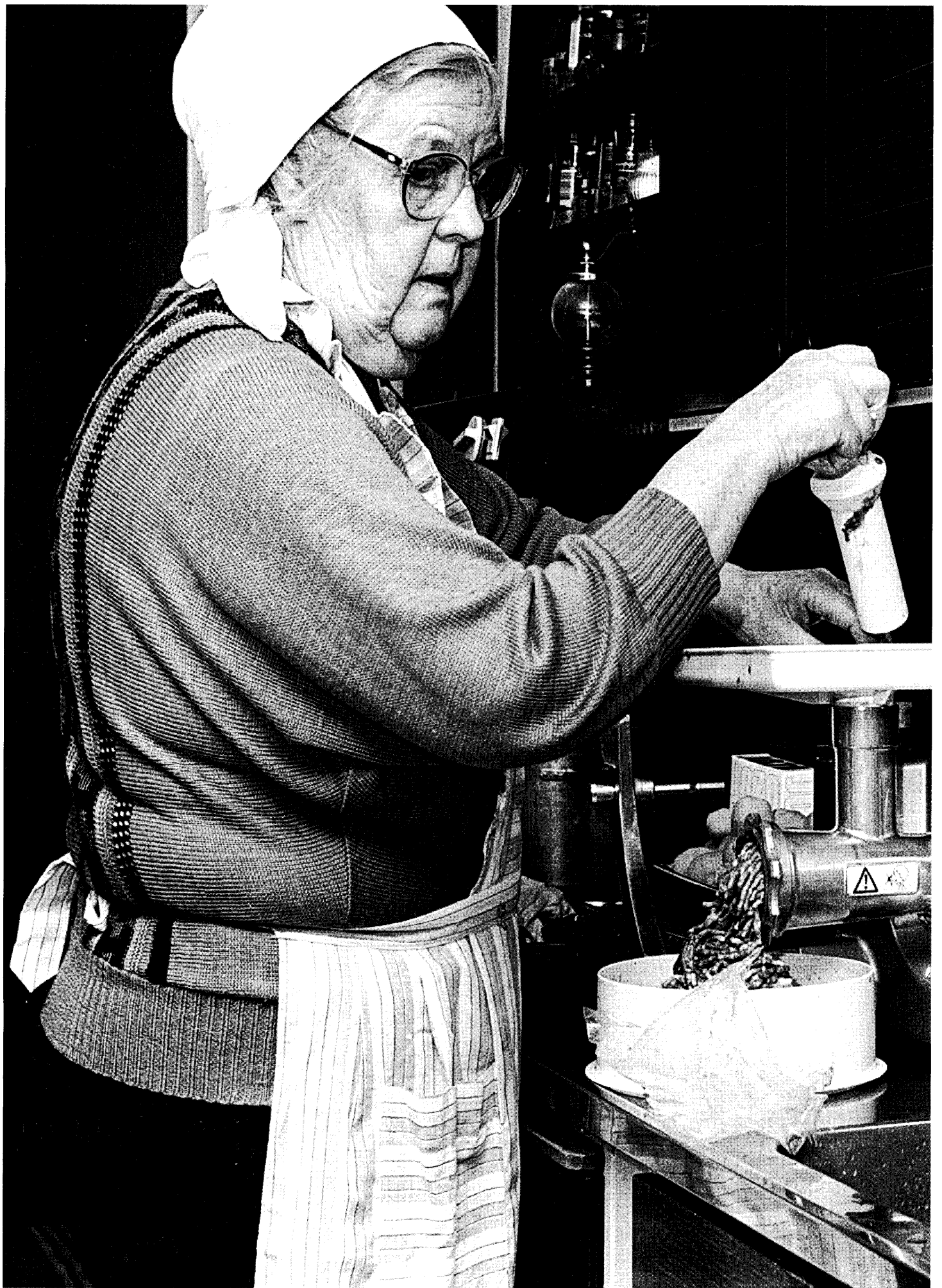
En omodern betraktelse, 1994

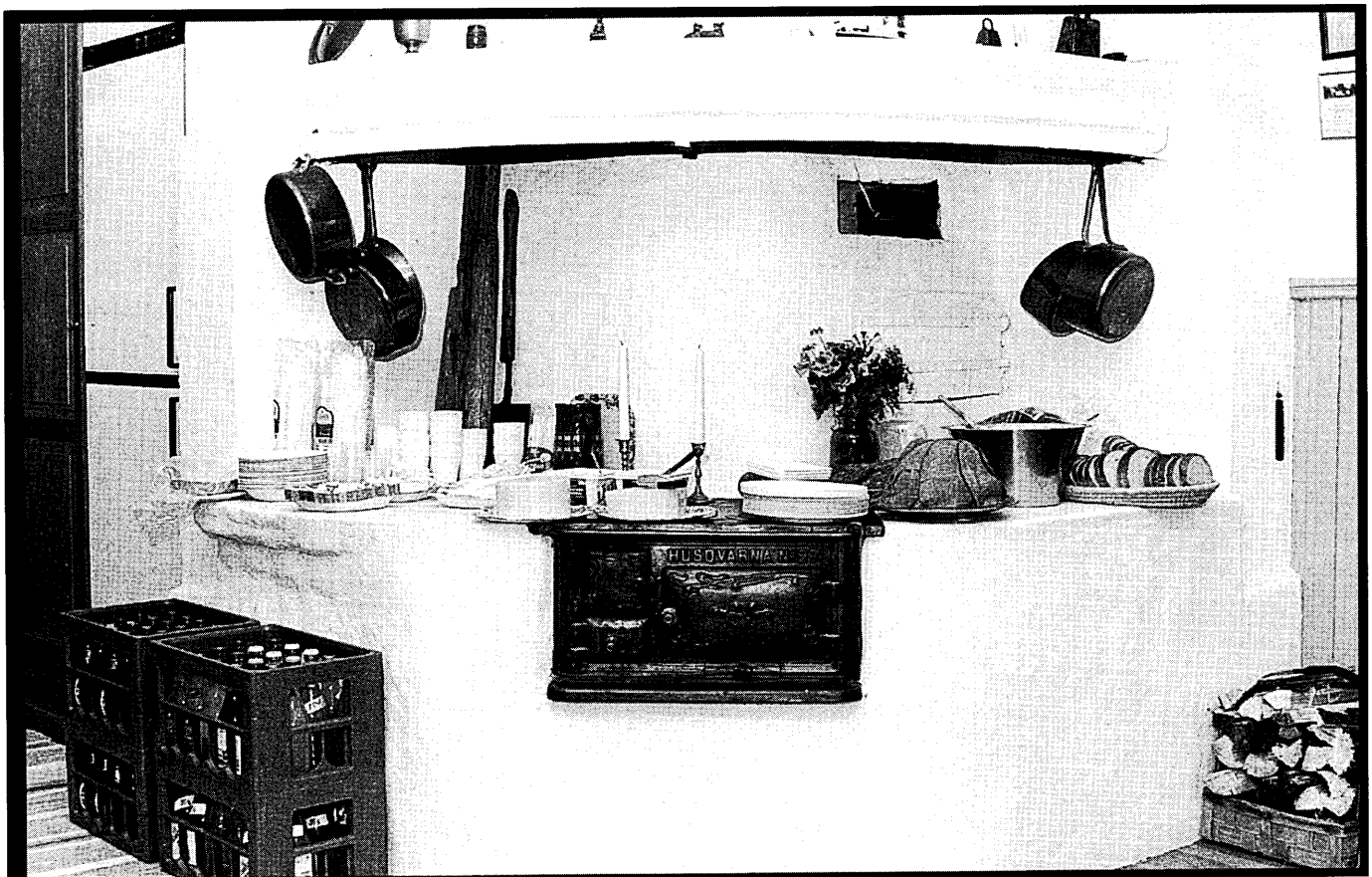
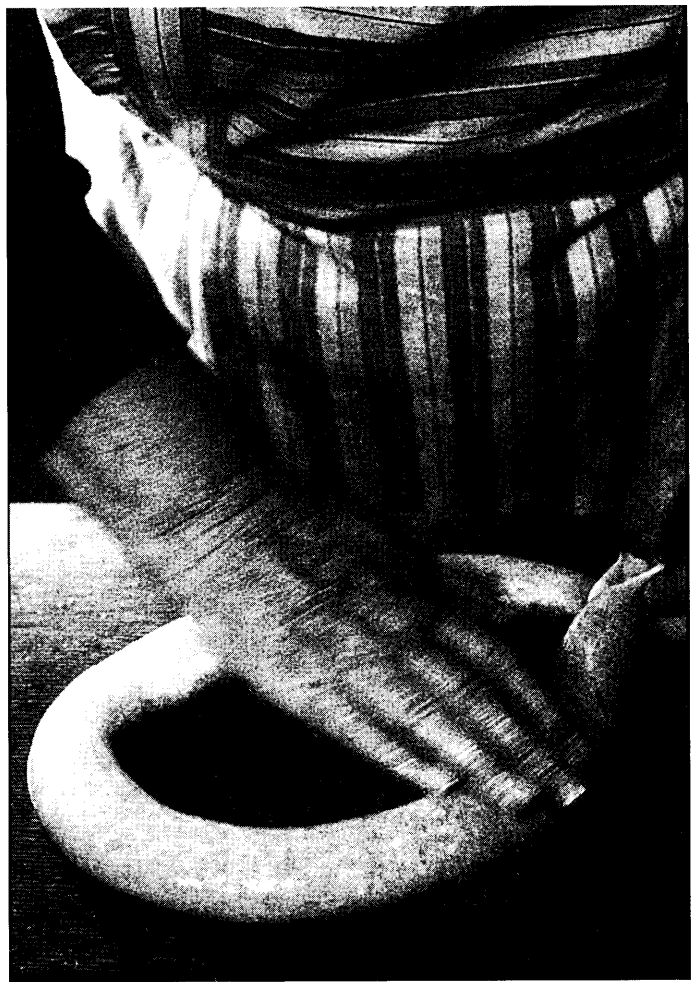
A black and white photograph of a reindeer standing in a field of low-lying vegetation and small trees. The reindeer is positioned in the upper half of the frame, facing right. The foreground is filled with dense, textured ground cover. The background consists of several thin, bare trees against a light sky.

Från älgskog till matbord

Ett bildreportage av Lill Nilsson

Sexualiteten: en positiv kraft

AV KATARINA HULTKRANTZ

I MITT arbete som sexolog och kurator möter jag huvudsakligen kvinnor och män som upplever att de har problem i sina sexualliv. Naturligtvis träffar jag inte dem som är nöjda och tillfreds. De har ingen anledning att söka mig. Detta gör att min infallsvinkel kan riskera att färgas av dessa problem. Men om jag inte hade en tro på positiva resultat skulle jag inte kunna arbeta mot något mål.

Grunden för mitt arbete som sexolog är en tro på sexualiteten som en positiv kraft, något som kan berika våra liv. Det är lätt att tänka på sexualiteten som inspirationskälla inom konst, poesi, musik och litteratur genom alla tider. Många konstverk från skilda kulturer är oförblommerat erotiska. En del menar att det är just sexualiteten som kraft som har drivit oss att åstadkomma storverk.

Jag är övertygad om att ett förhållande mellan ett par stärks av sensualitet och kroppslig samhörighet.

Rent biologiskt är vi sexuella varelser redan i fosterlivet. Vi har möjlighet att uppnå orgasm i späda ålder och även på ålderdomen. Vår sexualitet finns till för både fortplantning och njutning.

Hur vår sexualitet däremot uttrycks är beroende av vilket sammanhang vi lever i – om jag befinner mig i en sexuellt tillåtande eller restriktiv kultur, ett bra eller dåligt förhållande, krig eller fred – listan kan göras oändlig.

Om vi utgår från den verklighet vi befinner oss i idag i Sverige vill jag göra följande reflektioner:

Jag är född 1950 och var då alltså tonåring då p-pillren blev lättillgängliga och man talade om "make love not war". Men om jag hade blivit gravid medan jag gick i flickskolan hade jag relegerats och utestängts från högre utbildning. Abort var otillåtet. Det fanns dåliga flickor, men inga dåliga pojkar! Det var fortfarande viktigt för en flicka att kunna "hålla på sig", det var i alla fall vad jag fick höra av min mamma, som ju hade uppfostrats 25 år tidigare utan tillgång till p-piller. Samtidigt predikades fri kärlek. Budskapen var onekligen dubbla!

Nå, kvinnorna lärde sig och uppmanades att kunna ta för sig och bejaka sin sexualitet. "Women's lib".

Ett mynt har emellertid alltid minst två sidor. Vi är väl många som har fått höra att det inte finns någon anledning att säga nej till ett samlag om man nu inte kunde bli gravid. Debutåldern för första samlaget sjönk, ibland med negativ inverkan på både kropp och själ, ibland med en positiv möjlighet att bejaka sin sexualitet. För många flickor är idag samlagsdebuten en positiv och bra erfarenhet.

Vad jag i korthet har velat belysa en aning med ovanstående är att förändringarna i samhället har gått så otroligt fort de sista 30 åren. Vi har lätt att glömma bort det arv vi ändå bär på här i västerlandet. Vår kultur har i snart tvåtusen år präglats av en i många stycken sexualfientlig kultur. Kvinnobilden har färgats av idealet

med den rena, passiva, oskuldsfulla kvinnan utan sexuella känslor. Den kvinnliga sexualiteten har framställts som icke-existerande. De senaste hundra åren har också betonat sexualiteten som smutsig, syndig och sjukdomsskapande. Man ska inte tro att man ändrar detta på en generation. Jag har ju uppfostrats av min mamma, som i sin tur uppfostrades av sin.

För många kvinnor idag är emellertid sexualiteten den positiva kraft man önskar att den ska få vara. Det är för dagens kvinna inte tabubelagt att onanera. Den moderna kvinnan känner ingen skam över att få orgasm eller känna lust. I stället är det tvärtom. Vi har fått kravet på oss att alltid ha lust och att alltid kunna få minst en orgasm vid samlag – lite tillspetsat. Massmedia styr i hög grad våra värderingar och förväntningar och sex säljer.

De sexuella problem kvinnor söker hjälp för hos sexologer är oftast minskad eller utebliven lust eller oförmåga att få orgasm. Ibland kan orsaken vara yttre omständigheter som stress och för mycket arbete men många gånger ligger orsaken i relationen. Kvinnor säger ofta att de viktigaste faktorerna för "bra sex" är kommunikationen och trygghet i relationen. Men även om man anser sig ha lätt för att prata med varandra är det svårt för många att kunna samtala om sexualitet med sin partner. Många kvinnor har mycket dålig kunskap om sin genitala anatomi. Är det manne arvet från mormors tid som spökar? Jag finner det förvånande (och tråkigt) att man inte kan kommunicera med sin partner om sexuella frågor.

Jag tror att man måste kunna vara både subjekt och

(Fortsättersid. 29)

I frihetens namn

Hur jag upplevde den sexuella revolutionen

AV FIL. DR. HJÖRDIS LEVIN

"VI TRODDE inte våra ögon när vi såg polisen fänga in kvinnor på gator och torg för att föra dem till läkarbesiktning." Så skriver Josephine Butler, en av Storbritanniens märkligaste kvinnor, när hon berättar om den reglementerade prostitutionens införande från kontinenten till det liberala England. Nästan lika förvånade blev många av oss, som bevittnade den "sexuella revolutionens" genombrott i mitten av 1960-talet.

Plötsligt vimlade det av bilder på nakna eller halvnakna kvinnor i dags- och kvällstidningar, något som aldrig tidigare förekommit i vårt land. På så gott som alla kioskers affischtavlor satt de så kallade hertidningarnas löpsedlar uppe. Deras "pinuppor" blev allt naknare, med bröst alltmer svällande och blickar allt villigare vartefter tiden gick. Vad de kvinnliga kunderna tyckte om denna närhängenhet brydde sig ingen om. Om en kvinna dristade sig att säga något kritiskt fick hon höra, att hon var "pryd", "hämmad" och "sexualfientlig".

Den "sexuella friheten" tvingades på oss. Vi lärde oss att tåga för att inte bli psykiskt hudflängda om vi öppnade munnen i protest.

Så gjorde "liveshowerna" sin entré. De innebar att ett par hade samlag på scenen inför en gapande, mest manlig publik. Och nota bene, det ansågs självklart, att kvinnor skulle sitta bredvid och glädjas åt att deras män njöt. Svartsjuka var tabu. Man kan inte äga varandra, hette det. Alltså fick en kvinna inte bli ledsen över att sexshowen var till för hennes man, att han avsågs bli och förmodligen också blev sexuellt upphetsad av den. Det var så bra, sades det i andra sammanhang, för de äkta paren att piffa upp sitt sexualliv med lite porr på bild eller i verkligheten. Efter showen skulle alltså mannen, med porrflickan på näthinnan, göra sin fru eller flickvän lycklig i sängen. I Klarakvarteren runt centralstationen i Stockholm växte också porrbutikerna upp som svampar ur jorden. De låg vägg i vägg med varandra och tillhandahöll allt från löspenisar i mastodontformat till sadistiska verktyg och barnpornografi.

Hur vanligt det var med "gruppsex" vågar jag inte uttala mig om, men nog har jag hört en och annan kvinna berätta, att hon trugades av sin man att delta i "befriande" tillställningar där goda vänner träffades och hade roligt med varandras partner.

En annan sexuell stimulans som tillhandahölls svenska män var topplösa servitriser i kortkorta kjolar på lunchrestauranger. Vid sidan av kycklingbröst serverades kvinnobröst och kvinnolår. En ung kvinna lär ha avskedats för att hon vägrade arbeta med bar överkropp. Själv levde jag ganska isolerat vid den här tiden och hade inget forum där jag kunde uttrycka min ökande ilska över vad jag såg omkring mig så fort jag gick ut eller öppnade en tidning. Min umgängeskrets var ganska begränsad och den yttre omgivningen verkade fullkomligt förtrollad av kampen för sexuell frihet. Jag kunde inte begripa det där av

åtminstone två skäl. För det första tyckte jag inte att det fanns någon brist på sexuell frihet och för det andra kunde jag inte se någon frihet för kvinnan i sexuellt slaveri och kvinnoförakt. Jag skall utveckla det här lite närmare.

Sexuell frihet – traditionell och modern

I industristaden Norrköping där jag växte upp var det självklart att ungdomar som hade stadigt sällskap också hade sexuellt samliv med varandra. Det var ganska vanligt att unga par blev "tvungna att gifta sig", men det var också vanligt att de inte gifte sig utan bodde kvar hemma var och en hos sina föräldrar. Under tiden paret sparade ihop till bohem bodde barnet hos den unga mamman och den unga pappan hälsade på. De gifte sig när barnet var kanske fem - sex år. Ofta gick de här äktenskapen bra. Kanske kom det ett barn till men ofta inte, för det låg ingen hög status i att ha många barn på den tiden. Alltså måste någon form av födelsekontroll ha fungerat trots att p-piller och spiral inte blev vanliga förrän efter mitten av sextitalet.

Kanske var det här mönstret inte lika vanligt överallt som just i Norrköping, beroende på att det var en fabriksstad, fri från de stränga regler som fanns på vissa håll, speciellt där bondekulturens ägandegränser var strikt uppdragna. Jämfört med många andra länder har det dock av hävd funnits en stor sexuell frihet i Sverige. Före 1734 när lagen om kyrklig vigsel stiftades gällde ett urgammalt äktenskapsmönster som gick ut på att den sexuella samlevnaden sanktionerade förhållandet mellan man och kvinna. De som låg med varandra var ett äkta par som givit varandra tro och loven. Detta gamla trolovningsmönster levde kvar parallellt med det kyrkliga mönstret långt in på 1900-talet. Prästerna hade det jobbigt att få

gamla stadiga landsbygdspar med ett flertal barn att ta ut lysning och gifta sig. Mönstret följde med inflyttningen till städerna. Det s.k. stockholmsäktenskapet blev bl.a. en utväg för kvinnor att slippa hamna under mannens lagliga husbondevälde genom vigsel. Det radikala paret Anna Bugge och Knut Wicksell vägrade gifta sig av det skälet och ingick "samvetsäktenskap" i slutet av 1880-talet. Lagen om husbondeväldet upphävdes först 1921.

I ett av trettitalets många statliga betänkanden förklaras, med tanke på de många barn som föddes utom äktenskap, att den gamla bondekulturens giftermålsmönster spritt sig till allt större befolkningsgrupper. Det kan vara en förklaring till att det inte ansågs anmärkningsvärt att unga par i Norrköping fick barn utan att vara gifta och att dessa unga kvinnor varken kände sig eller betraktades som förtappade varelser. Den sexuella friheten slog i själva verket igenom under första världskriget. Då smälte det gamla trolovningsmönstret samman med den "nya moralen" och föräktenskapliga samlag blev vanligt i alla samhällsklasser.

Vad var det då för frihet som sexualliberalerna åstundade? Varför nöjde de sig inte med den frihet som fanns, när de samtidigt försäkrade, att de bara ville att en man och en kvinna som älskade varandra skulle ha rätt att ha samlag, utan att en präst hållit sin välsignade hand över dem? Ja, men det visar vår historia att svenska par alltid har haft. Människor skall ha rätt att "njuta av sex" också, sa sexliberalerna. Det fick man inte förr i tiden för då ansågs sexuell lust och samlag vara något fult som man hymlade med och skändes för.

Som forskare i sexualitetens historia har jag gått igenom hundratusentals sidor i tidningar och tidskrifter och läst igenom så gott som alla skrifter och broschyrer som kom ut under sedlighetsstriden 1880 - 1910, men jag har aldrig, säger aldrig, träffat på någon som uttalat sig på det viset. När nymalthusianen Knut Wicksell en gång hävdade, att påståendet att det var fel att använda preventivmedel måste leda till att alla samlag som inte syftade till barnavel var moraliskt förbjudna, fick han alla sina motståndare på sig. Såväl präster som filosofer och nationalekonomer hävdade frenetiskt, att den sexuella driften var en gåva från Gud som hade fortplantning som högsta målsättning, men också avsåg att vara en källa till makamas gemensamma lycka och glädje. Ett par i fruktsam ålder som "övade samlag" med varandra måste inte önska sig barn, men de måste alltid vara beredda att gemensamt ta hand om det barn som kunde bli resultatet av deras samliv. Denna åsikt framförde även radikala feminister på 1930-talet.

Sexuellt slaveri och kvinnoförakt

Den frihet som sexualliberalismen åstundade var således en total frihet från sexuallivets alla icke önskade följder. Följaktligen blev avskaffandet av allt "moraliserande" kring sexuella förhållanden, fri tillgång till säkra preventivmedel

och lagstadgad fri abort viktiga krav. Så långt var väl de flesta kvinnor med. Men de flesta kvinnor var inte med, när det gällde friheten *till* allt det som ovan beskrivits.

Själv kunde jag aldrig förstå vad det var för frihet för kvinnor att exponeras på nakenbilder i dagstidningar.

Vad var det för frihet i samlagstvång? När p-pillren kom fanns det inte längre något berättigat skäl för en kvinna att säga nej till sexuella inviter från vilken man som helst. Kvinnor skulle vara så jätteglda för, att de numera kunde ligga runt utan att bli med barn, så det fanns ingen anledning att någonsin säga nej. Skedde detta likväl, utsattes den nekande kvinnan för en skur av frågor: är du frigid, har du en annan, har du mens, vad är det för fel på dig?

Huvudargumentet mot oönskade samlag, rädslan för att bli med barn, hade fallit bort. Att kvinnor kunde ha andra skäl, exempelvis brist på lust eller attraktion eller helt enkelt något roligare att göra, var under lång tid otänkbara. När det gällde våldtäkt resonerades i egendoms-termer och med marxistisk vokabulär. Våldtäkt var endast ett brott mot patriarkatet eller faderns rätt till dottern som egendom, att överlämna i oskadat skick till en annan man. Alltså behövde en kvinnan inte känna sig skändad som kvinna, person och människa om hon blev våldtagen. Kan man tänka sig ett bättre försvar för våldtäkt framfört av sexliberala vänstermän?

Vartefter vi närmade oss sjuttitalet ökade sexualliberalernas krav. Det rös i mig när vi även fick uppleva att incest försvarades med de mest infama argument. Den rörelsen dog, som väl var vid en sexuallkonferens i USA i början av 1970-talet dit incestförespråkarna vägrades tillträde, något som dessa givetvis såg som ett påbud från "mörkermän" och "sexualhatare".

Pornografin skulle släppas fri och det blev, som vi vet, fritt fram. Jag säger som Josephine Butler: "Vi trodde inte våra ögon" när vi såg vad som publicerades. Utfläta sköten, kvinnor med betsel för munnen, små barn i sexuella situationer med vuxna. Kravet på fri pornografi fördes fram i omtanke om fångar och handikappade – manliga förstås. Kvinnor som protesterade – det fanns några stycken som vågade – kallades "frigida", "hämmade" och "sexuelfientliga".

Under den här tiden grundmurades enligt min mening föraktet för "moralanter" och "moraliserande mödrar". Tidigare i vår historia ansågs det vara kvinnans uppgift att vara moralens väktare och ingjuta vördnad för det rätta hos sina barn och lära dem ta avstånd från det som var fel. Nu predikades det att föräldrarna, särskilt mödrarna – det var alltjämt dom som hade hand om barnen – inte skulle påverka sina barn och lägga hämskor på dem. De flesta kvinnor definierades nämligen som frigida och sexuellt hämmade och därför farliga för barnens utveckling. Det blev fritt fram för alla utom mödrar att påverka sina barn.

När kvinnor senare gått till angrepp mot allt det negativa

som här skildrats, har det nästan alltid skett med en ursäktande inledning: "jag är inte sexualfientlig, jag är inte puritan, men". Vi kvinnor har berövats självförtroendet att utan ursäkter stå rakt upp för det vi i sexuellt avseende anser rätt och riktigt.

Till kamp mot en kulturella sadismen

När jag år 1971 gick med i Grupp 8 fanns det där en stor rädsla för att bli stämplad som puritansk eller sexualfientlig. Den nya kvinnorörelsen som uppkom i slutet av 1960-talet var nämligen till skillnad från den tidiga svenska feminismen ganska nära lierad med sexualliberalismen. Den medelklassrörelse som den unga kvinnorörelsen var, ansågs ha mycket att tacka sexualliberalismen för – kampen för preventivmedlen, fri abort, rätt till sexuell njutning, rätt till samlag för vänskaps skull etc – inte gick det då att klandra!

Som väl var, och jag välsignar den dagen, gick det i alla full upp för Grupp 8 att det pågick ett våldsamt kvinnoförtryck och sexualförtryck i den heliga frihetens namn. I min bok *Testiklarnas herravälde* har jag hävdad, att det som skedde omkring mitten av sextitalet var kulmen på den kulturella sadism som jag anser började breda ut sig i slutet av 1800-talet och har marquis de Sade som sin förmämsta inspirationskälla. Jag glömmer aldrig den kvällen

vi förberedde vår första attack mot FIB-Aktuellts löpsedlar. Vilken kränkning av Bonniers mot svenska folket och dess kvinnor att först köpa in gamla Folket i Bild och sedan göra den till en porrtidning! Vilken lycka det var att med en burk rödfärg i handen spruta affischerna fulla! Jag lovar att jag sov gott efter den nattliga övningen.

Sedan kom protesterna och avslöjandena slag i slag mot våldtäkt, mot sexualbrottsutredningen, som påstod att kvinnor fick skylla sig själva om de blev våldtagna, mot incest och kvinnomisshandel. De helidiotiska argumenten smulades sönder: kvinnor njuter *inte* av att bli misshandlade och våldtagna. De har rätt att säga nej till samlag i vilket ögonblick som helst. Barn vill *inte* ha sexuella relationer med vuxna. Allt sådant är uttryck för perverterad njutningslystnad och manligt maktbegär.

Kampen fick resultat. Mycket av smörjan försvann, men tyvärr finns det ännu mycket kvar och mycket nytt att bekämpa. Det behövs ny glöd i kvinnorörelsen och samarbete mellan äldre kvinnor och de unga som nyligen demonstrerade på Sergels torg mot domen i rättegången mot våldtäktspojken i Rissne. Framför allt måste tydligen den klassiska kampen mot den sexuella dubbelmoralen tas upp igen. Det är en hydra med många huvuden att hugga av. ●●●

Albrecht Dürer: Ungt par

Som uran och kadavermjöl

AV SARA LIDMAN

UNDER slaveriets tid fanns ett stående talesätt plantageägare emellan: bara den slav som får en omgång stryk då och då älskar sin herre!

Efter allt vad mänskligheten gått igenom av förtyck och uppror, efter all den kunskap vi fått om människans kropp och själ, är det skrämmande hur denna slavägarmoral åter basuneras ut som föredömlig. All slags propaganda för misshandel passerar som kultur – under förutsättning att den syftar till *förnedring av offret som könsvarelse*. Särskilt kvinnan vill ha stryk i vår tid. Den enda skillnaden mellan det äldre slaveriet och dagens piskobjekt skulle vara att man nu inte talar om älska och kärlek. Nu heter det "att när kvinnans egen drift väl har frigjort sig från konventionernas tryck, leder den henne mot en paradoxalt förhöjd jagkänsla genom ett jagets utplåning" som det låter när det ska vara riktigt finkulturellt. Filmaren Catherine Breillat skryter med vad förnedringen kan få kvinnan att uppleva: att bli ett absolut tomrum, "ett enda hål".

Stockholms tionde filmfestivals dominerande avdelning kallades *sinema* och innehöll bara pornografika. Huvudrollsinnehavaren i *Sex, the Annabel Chong Story*, presenterades som en *asiatiska* som haft 251 kunder på tio timmar. Och det bara för något så teoretiskt utpekulerat som att "erövra promiskuiteten från mannen och få honom att känna sig underlägsen."

Det här var pornografi för kvinnor, framhävde de tjugiga arrangörerna. Och var hon inte exotisk, Annabel Chong? Det europeiska PR-gänget, med underförstått tunna slemhinnor som europeiska kvinnor har, betonade att Annabel Chong var *asiatiska* för att den europeiska publiken inte skulle börja gräta av skam.

En sådan film är som beställd av en bordellägare i Bangkok.

Han kan nu visa den för barnen som hämtats från bergsbyarna i Thailand för att betjäna europeiska kunder – dessa flickor som inte orkar med så få kunder som tio per dygn någon längre tid.

Varför ska Stockholms stad subventionera propaganda-material åt bordellägare i Bangkok?

Samtidigt som öppethållandetiderna för bibliotek i Stockholms förorter minskades, hade huvudstaden råd att ge bidrag till dessa pornografiska visningar.

De mest hovsamma försök att diskutera pornografien – dess budskap, form och innehåll – avvisas av de stora tidningarna som "förordnande av bokbål", "hot mot tryckfriheten", sexualfientlighet o. dyl.

Ibland verkar det som om tillskyndarna av pornografi levde i elfenbenstorn – och nästan utan kropp själva. De har aldrig träffat ett våldtäktsoffer. De har aldrig ens läst om våldtäkten som krigsförbrytelse i vår tid; aldrig träffat flyktingar här och nu, som vet att den yttersta förnedringen dödar lusten att leva. Och inte ens försökt förstå vilken

skada de soldater vållats som tvingats deltaga i sådana illdåd.

En ung flicka som kommer med bussen i dagens Sverige; stannar vid kiosken där kvällens löpsedlar målar upp den senaste gruppvåldtäkten; hon går in för att köpa en påse frukt – men överallt finns utställt pornografiskt material som gör reklam för *gang bang* och de senaste modeaffischerna som visar utsvultna flickor med blåmärken och kläder så genomskinliga att man nästan ser benstommen och med frågan underförstådd: vill du bli ett vackert lik?

Vår flicka vänder i dörren och vill inte köpa något alls. Hon blygs. Varför är nästan alla väggar i det offentliga rummet fullsmetade med förakt för hennes kropp? Hon känner sig utsåld, hetsad, rättslös. Hon springer de sju minuternas gångtid tillbaka till inackorderingsrummet på halva tiden – hon är dökraj – fastän hon är vältränad. Hennes manliga kamrater skäms också, det vet hon; men det går inte att tala med någon om detta. Pornografiens hån träffar också pojkarna, lär dem att det bara är grymma killar som har framgång hos tjejerna. Bara män som slår – får kärlek.

Sverige håller på att hämtvättas av denna indoktrinering till herre – slav-tänkande. Pornografin predikar förakt för kroppen och hat mot könet. Den är emot kärlek, erotisk frihet; till sist är den inte bara sexualfientlig – den är emot själva livet – som uran och kadavermjöl. ●●●

(Fortsätter från sid. 25)

objekt i sin relation, både aktiv och passiv, kunna ge och ta. Den passivitet, som ryms i den gamla kvinnorollen, lägger hinder i vägen för många att kunna uppnå njutning. Men även alltför mycket aktivitet och prestation förhindrar njutning. En balans behövs.

Den förhållandevis nya friheten för västvärldens kvinnor att kunna njuta av sin sexualitet utan rädsla för graviditet samt det faktum att kvinnor idag också tillerkänns en sexualitet ska vi glädjas åt. Jag tror inte någon av oss vill tillbaks till mormors dagar med oönskade graviditeter och krav på kvinnlig oskuld och kyskhets. Men friheten gör oss också i viss mån oskyddade och den ställer krav. Frihet kräver ansvar. Den ställer krav på att vi kan tala om vad vi vill och inte vill. Det är inte alltid lätt. Sexualiteten är en alltför dyrbar gåva för att den ska missbrukas både av oss själva och andra.

Jag skulle vilja ha ett samhälle där det var lika rätt och riktigt att säga ja som att säga nej. Ett samhälle där flickor och kvinnor kan glädjas åt sin individuella sexualitet i dess skiften genom livet. Ett samhälle där man blir respekterad för den man är. ●●●

Säg inte matriarkat, säg Gylani!

AV INGRID WESTIN

VI LEVER i ett samhällssystem som präglas av manliga konstruktioner och manligt tänkande. Kvinnor och "kvinnliga" idéer förtrycks. Systemet kallas oftast patriarkat.

Nu har antropologer, historiker och arkeologer (oftast kvinnor) av och till funnit gamla eller samtida samhällen där kvinnor inte förtrycks utan där man tvärtom lyssnar till deras visdom och lyder deras kloka beslut. Ibland brukar dessa samhällen kallas matriarkat, men det är inte så lämpligt.

Om man med patriarkat menar ett system där män styr och förtrycker kvinnor, så skulle termen *matriarkat* alltså betyda ett system där kvinnor styr och förtrycker män. Men sådana samhällen har nog aldrig existerat.

De samhällen som forskarna har funnit präglas av jämlikhet mellan individer och alltså också av jämställdhet mellan könen. Att kvinnorna har inflytande utesluter alltså inte att också männen har en hel del att säga till om. Men i den västerländska civilisationen har vi haft förtryck så länge (c 6000 år) att vi har svårt att tänka oss ett system utan förtryck. Man måste göra våld på sitt gamla vanliga inrotade tänkande för att föreställa sig ett riktigt jämlikt och jämställt samhällssystem. Men med lite övning så går det.

En forskare som studerat civilisationer före vår västerländska civilisation är Riane Eisler. I sin bok *The Chalice and the Blade* (Kalken och svärdet) jämför hon ett gemenskapens samhällssystem med ett svärdets och förtryckets system.

Riane Eisler kallar det manliga förtryckets system inte patriarkat utan *androkrati* (mansvälde). Det andra systemet som bygger på gemenskap och jämlikhet kallar hon *gylani*. (G står för kvinna, *an* står för man och ett sammanbindande /däremellan.)

En annan kvinnlig forskare, arkeologen Marija Gimbutas, har varit med och grävt ut och tolkat fynd från bosättningar som är 6000 år eller äldre, både i det gamla Europa och i Mindre Asien. Hon har funnit samhällen som är fredliga, jämlika, rättvisa och livsdyrkande. Hon fann nämligen inga vapen eller fästningar, inga hövdingagravar eller hövdingapalats, men däremot bostäder och samhällsbildningar som tyder på jämlik fördelning.

I utgrävningarna fanns otaliga gudinnestatyer och andra kultföremål som tyder på livsdyrkan. Både Marija Gimbutas och Riane Eisler förknippar gudinnorna med livsdyrkan, med det lika enkla som geniala resonemanget att forna tiders människor måste ha observerat att livet, nytt liv, kommer ur en kvinnas eller djurhonas kropp, inte ur en mans.

De gylaniska samhällena måste ha varit riktiga små paradis. Men andra bullar blev det när de erövrades av krigiska ryttarhorder som plundrade, förstörde, dödade och gjorde gylaniska män och kvinnor till slavar och

slavinnor. De dyrkade en enda gud, en manlig allsmäktig gud, en krigets gud, en döds kultens gud. Om honom finns en hel del att läsa i Gamla testamentet, nu i svensk nyöversättning. Där finns också spår av de gamla gudinnorna, eftersom folk ogärna ville ge upp den djupt rotade dyrkan av livet.

Det märkliga med våra historieböcker är att de envisas med att räkna vår "civilisation" från de gamla grekerna, några hundra år före Kristus, när samhällen med fred, jämlikhet och livsdyrkan hade förstörts av folk med krig, död, slaveri och kvinnoförtryck som högsta värden. Med den historieskrivningen och förnekande av att något annat och bättre har funnits, kan man också påstå till exempel att "krig har alltid funnits", "människan har alltid varit ond" och "det finns bara en gud".

Om vi däremot går tillbaka till förhållanden som rådde under neolitisk tid, kan vi lära att människan är fredlig och uppfinningsrik (jordbruket var infört, handel och sjöfart idkades), hon kan bygga samhällen med gemenskap och rättvis fördelning och hon kan inse det självklart mänskliga i att dyrka livets princip, men aldrig dödens.

När det androkratiska systemet förstörde det gylaniska, togs många gylanier som slavar och hustrur. På så sätt kom fredssträvan och livsdyrkan att leva vidare i subkulturer i vår västerländska civilisation. De brukar tillåtas så länge de håller sig i schack och inte hotar androkratin.

Utanför vår västerländska civilisation representeras gylanin av de oförstörda naturfolken: indianer, maorier, aboriginer och samer. De har ju i den moderna miljödebatten blivit uppmärksammade för sin djupa känsla för naturen och dess liv. Den gylaniska värnaden för livet omfattar inte bara människor utan allt levande. Men androkratin förnekar sig inte. Som alla vet hotas dessa kulturer fortfarande av utplåning genom den västerländska civilisationens övergrepp.

Den kunskap som finns hos Marija Gimbutas och Riane Eisler är värdefull, eftersom den ger oss hopp. Här utrotas fördomarna om krig och människans eviga ondska och dumhet. I vår del av världen har krig och förtryck rått i bara 6000 år. Den perioden bör betraktas som en olycklig historisk parentes med en snedvriden omänsklig ideologi. Med ett tillräckligt vitt historiskt perspektiv kan vi se mansväldet i dess rätta ljus och lättare hitta argumenten för att bekämpa det. Många frågor får sitt svar, till exempel de kristnas undran hur en så ond Gud kunde få en så underbar, livsbejakande son.

Androkratin kan bekämpas med fullt logiska argument. Vi kan återgå till ett gylaniskt tänkande, en livsdyrkande princip, ett paradisiskt liv. Vi har det inom räckhåll, vi har det inom oss. Men kampen mot androkratin blir ändå inte helt lätt. ●●●

Fredskämpe och fäkterska

Andrea Andreen (1888-1972)

Av Siv Larsson

NÄR franska motståndskvinnor kallade till ett möte i Paris 1945 för att bilda ett internationellt kvinnoförbund för fred och mot fascism, reste läkaren Andrea Andreen dit som representant för SKV. Hon återvände full av entusiasm för KDV (Kvinnornas Demokratiska Världsförbund), och efter att SKV 1946 anslöt sig till KDV blev hon förbundets ordförande fram till 1964. SKV menade att vägen till fred går genom samarbete, inte genom ömsesidig misstro, men Andrea Andreens fredsarbete spolierade hennes chanser till en politisk karriär inom SAP. Det kalla kriget hade börjat.

Orienteraren Siv Larsson, Katrineholm, har intresserat sig för Andreas arbete för kvinnoidrotten.

Sommaren 1917 kom Andrea Andreen till Julita och Fogelstad som extra provinsialläkare och flyttade in i läkarbostaden. Härmed inleddes en livslång vänskap med Elisabeth Tamm. Andrea tillhörde inte den s k *Konstellationen*, men får väl ändå räknas till den innersta kretsen kring Kvinnliga medborgarskolan och tidningen *Tidevarvet*.

Andrea Andreen blev med. lic. 1919 och med. dr. 1933. Hennes specialitet var sexualhygien och hälsofrågor ur ett allmänt samhällsperspektiv. I Stockholm hade hon egen praktik. Hon var 1909-14 gift med professorn och nobelpristagaren The Svedberg i Uppsala. De fick två barn, Hillevi 1910 och Elias 1913. Båda blev arkitekter. Hillevi var radikal, aktiv i SKV, medlem i Clarté. Hon kämpade för kollektivhus och bodde med man och fyra barn i Yrkeskvinnors Hus på Gärdet i Stockholm.

Andrea Andreen var under mellankrigstiden sakkunnig i utredningar kring mor och barn, bland annat ledamot i 1935 års befolkningskommission. Ordförande där var Nils Wohlin (1881-1948), professor och politiker, som Andrea för övrigt gifte sig med 1937.

Kanske är det inte så känt att Andrea var en av banbrytarna för införandet av den kvinnliga idrotten i Sverige. Hon var själv en duktig fäkterska. Ruth Bohman skriver i sin bok *Vi kvinnor i fredskampen* om sitt första personliga minne av Andrea i Stockholms kvinnliga fäktsklubb i slutet av 1920-talet.

"Vi nybörjare schasades ut när den vackra och berömda dr Andreen skulle fäkta, men naturligtvis kikade vi i alla fall. På något sätt förbinder jag alltså Andrea med dessa tidiga minnesbilder. Floretten, det blanka vapnet, den

Andrea Andreen t.v.

snabba riposten, det oresonliga modet är Andreas karakteristika".

Under 1920-talet diskuterades hur mycket kvinnor tålde av fysisk ansträngning, likaså tävlingsmomentets berättigande. Andrea var positiv till tävlingsidrott och gick i polemik i *Tidevarvet* med motståndarna, både manliga och kvinnliga. År 1927 var hon sakkunnig i en kvinnoidrottskommitté tillsatt av Riksidrottsförbundet. Här gjorde hon kvinnoidrotten en tjänst genom att ge klara besked i frågor om idrottens påstådda skadlighet för kvinnor. Hennes forskning visade att det inte fanns några betydelsefulla könsskillnader förutom fortplantningen. Inget i idrotten kan skada kvinnan som inte också skadar mannen, fastslog hon. År 1930 skrev hon boken *Kroppsovningar för kvinnor*. Under 1930-talet stred hon för att kvinnor skulle få lika lång tid för bad i Stockholms Centralbad som män.

Liksom Elin Wägner var Andrea radikalpacifist. Hon deltog 1952 som en av sex i en internationell vetenskaplig kommission i Kina och Korea för att undersöka fakta rörande det bakteriekrig som USA förde mot dessa länder. Det blev en rapport på 600 sidor, som Andrea föredrog i Medborgarhuset i Stockholm den 26 september 1952. Hon rapporterade bland annat om flygbesprutning och olika förgiftade insekter som spred mjältbrand och kolera.

År 1953 fick Andrea *Lenins fredspris*. Vid samma tid uteslöts hon ur det socialdemokratiska partiet. ●●●

Tre frågor till ...

Majgull Axelsson

Vad tycker du är det viktigaste som har skett på jämställdhetsområdet under det förra seklet?

Rösträtten är naturligtvis det allra viktigaste. Plus en mängd politiska beslut som är en direkt följd av kvinnors fulla medborgarskap. Men jag tror också att den förändrade synen på kvinnors sexualitet har haft en stor betydelse; detta att kvinnor under 1900-talet har skaffat sig makt över sina egna kroppar.

Vad kvarstår att kämpa för?

Det svåraste återstår: att bryta det seglivade mönster av underordning som är en så självklar del av kvinnors liv att vi oftast inte ens märker det. De inre strukturerna alltså, inte bara de yttre.

Nämn en bok som har betytt mycket för dig, och som kan inspirera andra.

De stora feministernas verk har inte betytt särskilt mycket för mig. Däremot blev jag mycket gripen av *Håll käften och var söt* av Vita Andersen när den kom på 70-talet. Där såg jag mönstren i mitt eget liv, om än förstorade och mer hjärtskärande. Den har jag genom åren gett flera unga kvinnor i present, i hopp om att de också skulle se och förstå. ...

Det blev fel!

En rättelse

Gunna Grähs är styrelsemedlem i organisationen Ship to Bosnia. Hon påpekar att kulturhuset som Ship to Bosnia bygger i Libnica inte får SIDA-stöd, vilket vi påstod i förra numret. (SIDA hjälpte däremot till att finansiera ett kvinnoseminarium som ägde rum i byn i september ifjol).

I Libnica lever fortfarande serber, kroater och bosnier sida vid sida, och i kulturhuset ska många nationaliteter kunna mötas i framtiden. Du kan vara med och bygga Folkens Hus genom att sätta in en slant på Ship to Bosnias pg 90 06 35-4.

Festspel i Fogelstad

Kvinnliga Medborgarskolan startade 1925 vid Fogelstad utanför Katrineholm. Till skolans 75-årsjubileum arrangeras *Fogelstad Festspel*, "en fest för kvinnligt berättande och musikskapande". Under första veckan i augusti blir det fyra parallella kurser för kvinnor. Anmälningstiden till dessa: "Berättarglädje", "Musikfrossa", "Låtskrivande" och "Scenografi" har gått ut, men kanske det finns platser kvar? Kontakta Fogelstadföreningarnas kansli, 0150 - 546 01 eller e-post: fogelstad.rediviva@telia.com.

Men för de flesta av oss blir det mer aktuellt att besöka Fogelstad lördag den 5 och söndag den 6 augusti. På lördag äger en musikalisk berättardag rum i intima miljöer. På scenen om kvällen medverkar Sara Lidman, Kerstin Thorvall och Majgull Axelsson, förutom Ann-Marie Hennings sextett, pianisten Solveig Wikman, Marie Selander m.fl.

Söndagen är till för dig som vill veta mer om Kvinnliga Medborgarskolan. Under dagen guidade visningar, på eftermiddagen samtal mellan Fogelstadforskare.

För mer information och biljettbokning:

Fogelstadföreningarnas kansli, tel. 0150-546 01

Julita Gård och Museer, tel. 0150-912 90

Katrineholms turistbyrå, tel. 0150-572 41. ...

Gunna Grähs från Ship to Bosnia, i mitten

Foto: Lill Nilsson

Världskvinnomarschen 2000

VI KRÄVER att FN och dess medlemsstater vidtar konkreta åtgärder för att

- avskaffa fattigdomen och säkra en rättvis fördelning av jordens rikedomar mellan rika och fattiga och mellan män och kvinnor,
- avskaffa våldet mot kvinnor och säkra jämställdhet mellan kvinnor och män.

NU PAGAR förberedelser för kvinnomarschen över hela världen, i Canada och Brasilien, i Burkina Faso och Mali, i Nepal och Japan, i Kroatien och Danmark, för att bara nämna några länder.

Marschen består av massor av aktiviteter, som kvinnor ordnar lokalt över hela världen under år 2000 på temat "Mot fattigdom och våld mot kvinnor": möten, seminarier, kulturevenemang, vandringar, uppvaktningar, vykortskampanjer, e-postbombningar, happenings, brev, namninsamlingar, demonstrationer osv, beroende på vad varje organisation eller grupp vill göra.

I höst reser många till Bryssel, Washington och slutligen till New York med världens längsta solidaritetshalsduk och Marschens krav i näven, att lämna över till FNs generalsekreterare Kofi Annan.

Halsduken sticker vi överallt i våra organisationer, lämnar den vidare till varandra och berättar om marschen. Den ska vara 30 cm bred i valfria färger och mönster och fogas samman lokalt så långt vi kan och de stora bitarna tar vi med till Bryssel där de sammanfogas till jordens längsta halsduk.

I Belgien, där den europeiska delen av marschen avslutas med en jättedemonstration i Bryssel den 14 oktober, förbereder man dessutom stjärnmarscher som veckan innan går från sex gränsstäder. Som fredsmarscher på 80-talet! Det blir privat inkvartering och många trevliga program under vägs. Kostnad för mat och logi är 100 belgiska franc (ca 20 kr!) per dag.

Lördag förenas alla i en gemensam marsch genom Bryssels gator med start kl 11.00. Därefter blir det tal på många språk, blandat med workshops, utställningar och kultur. Alla aktiviteter i staden ska ha prägel av kvinnomarschen. På kvällen blir det konsert med kvinnliga musikanter och festligheter som ordnas för alla.

Sams försöker samordna en billig resa till Bryssel. (Information och anmälan: Inga Allard, tel. 08-760 55

44, eller e-post femail@sams.a.se. Postadress: sams, Norrtulls-gatan 45, 104 45 Stockholm). SKV i Karlstad planerar en studieresa till EU i samband med Världskvinnomarschen.

Frankrike ansvarar för samordningen av resor till Washington och New York. Info: www.marchofwomen2000.org.

Vid ett förberedande möte i Köpenhamn den 13-14 maj deltog Erni och Zaida från SKV. De hade med sig vår fina banderoll, som de gick med 8 mars och 1 maj i Göteborg, då man också samlade underskrifter.

Just det! Det gäller att vi i Sverige samlar så många underskrifter som möjligt. Vill du hjälpa till, kontakta undertecknad så får du listor. Ifyllda listor skickas till sams, på ovanstående adress.

Det går också bra att ansluta sig direkt via e-post till följande adress:

www.ffq.qc.ca/marche2000/en/carte.php3.

Ordna gärna egna aktiviteter! I Karlstad har vi gjort en utställning som visats på biblioteket, och planerar ett seminarium i september om fattigdomen i Sverige. Vi försöker också ordna ett möte om våld mot kvinnor tillsammans med kvinnojouren, Alla Kvinnors Hus.

Du kan läsa mer om marschen på SKVs hemsida www.svenskakvinnor.nu.

Aase Bang

tel. 054-18 99 61

e-post: aase.bang@telia.com

"Empower the women – Uplift the South African Nation!!"

I STADEN Cradock i sydöstra Sydafrika bor 50 000 människor. 85 procent av stadens befolkning består av svarta och bor i kåkstaden Lingelihle, några kilometer utanför centrum.

Trots att Sydafrika idag formellt är en demokrati, är situationen för den svarta befolkningen fortfarande mycket svår. 82 procent av befolkningen i Lingelihle är arbetslös. Fattigdom, dålig hygien, brist på sjukvård och undermåliga bostäder gör att bland annat AIDS sprids snabbt i kåkstaden. Hälften av Sydafrikas svarta befolkning lever under existensminimum.

ANC Womens League grundades i Lingelihle 1956. Alltsedan dess har dessa kvinnor arbetat ideellt för att försöka förbättra situationen för svarta kvinnor och barn i Lingelihle. Det är ett tungt arbete, få av de styrande i Cradock är kvinnor och det är svårt att få gehör för sina krav.

Exempel på det ideella arbete som ANC WL i Lingelihle bedriver:

- ✓ projekt för gatubarn (information om alkohol, barnaga, aids, tonårsgraviditeter),
- ✓ insamling av mat och kläder till de allra fattigaste i kåkstaden,
- ✓ tillverkning av mattor av plastpåsar och klädsömnad som säljs i den vita staden,
- ✓ tillsyn av föräldralösa barn och äldre i kåkstaden,
- ✓ försök att etablera långsiktiga projekt i syfte att stärka svarta kvinnors situation i Lingelihle.

Projektidé: Att starta ett eget bageri i kåkstaden

Skolbarnen i Lingelihle får numera en skiva bröd per dag under skoltid. Idag finns ingen affär i Lingelihle och därför är man hänvisad till den stora supermarket som är belägen i den vita stadsdelen. Priserna där är höga och det går åt mycket bröd då skolorna i kåkstaden är många.

1997 ansökte ANC WL hos kommunen om medel för att kunna starta ett eget bageri men fick nej på sin ansökan. Alltsedan dess har man på olika håll sökt pengar men fått avslag. Svarta kvinnor har svårt att göra sig hörda i det fortfarande rasistiska och könsojämlika Sydafrika.

Syftet med bageriet är att skapa arbete för arbetslösa kvinnor i Lingelihle och därmed höja den sociala och ekonomiska nivån men också kvinnors självförtroende. Tanken är också att så småningom kunna utvidga rörelsen till att omfatta även tvätterier och systuga för barnens skoluniformer.

Insamling av medel till projektet

Vill du vara med och stötta projektet? Det behövs pengar för hyra av lokal, inköp av ugnar m.m.

Pg 439 69 99-7 (SKV Karlstad) "Sydafrika".

Projektansvariga

Nomonde Calata, ANC Womens League, Linghelile
Millie Butler, ANC Womens League, Lingelihle

Kontaktpersoner i Sverige

Monica Lindgren, tel 054-83 27 28,

Aase Bang, tel. 054-18 99 61 ●●

Foto: Monica Lindgren

Låt homosexuella adoptera

DEBATTEN om de homosexuellas rätt eller icke rätt till att få adoptera barn, är idag hetare än någonsin. Men min personliga åsikt är att frågeställningens fokus har kommit lite fel. Möjligheten till att få adoptera ett barn är ingen rättighet för någon. Det är en ömsesidig förmån, där både barnet och adoptivföräldrarna ges en chans till ett rikare liv.

Alla de par som ansöker om att få bli adoptivföräldrar genomgår en grundlig granskning av sin lämplighet hos Adoptivcentrum.

Diskussionen bör gälla de homosexuellas rättighet till total jämställdhet inför lagen. Det finns ingen anledning till att denna minoritet inte skall ha samma förmåner som alla andra, eftersom det som gör dem till en minoritet inte är religion eller människosyn, utan deras val av livspartner.

De homosexuellas livsstil skiljer sig annars inte nämnvärt från den vanlige Svenssons, utom kanske på den punkten att de har större mod och är mer uppriktiga, då de öppet vågar gå ut med sin läggning trots risken för att samhället skall vända sig emot dem. Mod och uppriktighet är inga negativa sidor hos en människa.

Men motståndarna till homooption är många och nästan lika många är deras argument varför. Ett av de högkristna ofta framfört argument är att det skulle vara onormalt att vara homosexuell. Jag tänker inte ge mig in i några bibelfighter, för där är min kunskap ringa. Men benämningen *normal* är egentligen ganska illa vald, eftersom detta bara återspeglar majoritetens tillstånd eller ställningstagande i en viss fråga, och då skulle alla minoriteter vara onormala. Tänk om heterosexuella vore en minoritet i samhället. Skulle det då vara onormalt att vara heterosexuell?

Alla människor är olika. Det är det som gör oss till individer. Varje individ berikar det samhälle den lever i med sin originalitet.

Frågan om homooption har varit uppe för diskussion till och med i riksdagen. De tre kraftfullaste argumenten mot homooption har varit:

1. Flera av Sveriges adoptionsländer skulle sluta att adoptera barn till Sverige om de skulle få homosexuella föräldrar.

2. Det finns några dokumenterade fall där barn som levt i ett hem där föräldern levt i ett homosexuellt förhållande har farit illa.

3. Barn har rätt till kontakt med båda könen för att få en manlig och en kvinnlig förebild.

Dessa argument skall alla tas i beaktning, men jag anser inte att de håller. Här lägger jag fram några argument varför.

Varje enskilt fall av adoption med utlandet kontrolleras individuellt och måste godkännas av båda ländernas representanter. Är det så att ett land vill att "deras" barn skall ha heterosexuella föräldrar så kan de se till det. Men detta ska väl inte lägga hinder i vägen för de länder som

bara vill finna ett bra föräldrapar till "sitt" barn, oavsett deras sexuella läggning?

Det andra påståendet, att det finns dokumenterade fall av barn som växt upp i en homosexuell familj och farit illa, är helt korrekt och naturligtvis beklagligt. Men dessa fall är väldigt få. Hur många barn är det inte som farit illa i heterosexuella familjer? Jag tror inte att anledningen till att barnen råkar illa ut är vilken sexuell läggning föräldern har, utan hur föräldern uppfostrar barnet och huruvida de ger det kärlek och trygghet.

Det är inte min mening att försöka framställa homosexuella par som idealföräldrar framför heterosexuella. De har liksom alla människor brister. Det jag försöker framhålla är att de har potential att vara lika bra föräldrar som ett heterosexuellt par. Detta kan man också utläsa av den forskning som bedrivits under nära tre decennier.

Här leds man osökt in på det tredje och tyngsta argumentet mot homooption. Barnets rätt till kontakt med båda könen och därmed möjligheten till att få både manliga och kvinnliga förebilder. Men vad är det de egentligen vill åt? Barnet hos en familj med två arbetande föräldrar spenderar större del av sin vakna tid i skolan, på dagis eller på fritids än med sina föräldrar under veckorna. Det är också delvis där de får sina förebilder. I hemmet är det samma sysslor som alltid måste skötas, och vem som städar, diskar, tvättar, lagar mat och tar hand om trädgården i vårt jämställda samhälle borde sannerligen kvitta.

Om ett homosexuellt par anses kunna ge ett adoptivbarn en lika god uppväxtmiljö som ett heterosexuellt, ska de inte sällas bort på grund av andras fördomar mot deras kärleksliv.

DAVID HIRDMAN, STUDERANDE

Pojken på bilden har inget med artikeln att göra

Foto: Lill Nilsson

Yvonne Vera
UNDER TUNGAN
 Övers. Roy Isaksson
 Ordfront 1999

Äntligen börjar fler moderna afrikanska författare ges ut på svenska! För några år sedan kom sydafrikanska Lesley Beake med en poetisk ungdomsroman *Song of Be*, om en ung pygméflicka.

Yvonne Vera heter en ung författare från Zimbabwe. Även hon har ett poetiskt språk och en berättarstil som känns förnyande. I romanen *Under tungan* skriver Vera om ett svårt ämne: incest. Företeelsen är inte ovanlig i hennes hemland – men tabubelagd.

Huvudpersonen Zhihza bär på en tung hemlighet som hon inte kan tala om, men ständigt tänker på. Hennes mormor är den person som står henne närmast och hjälper henne att få utlopp för smärtan genom gråt, sång, drömmar och ord. Så här till exempel:

”Mormor slungar våra röster mot månen. Det finns inga stjärnor på himlen, bara våra röster. Kvinnan på månen bär en börda på sitt huvud. Hon har färdats över himlen. Hon har sett all världens smärta.”

Boken har ingen egentlig handling. Den består av 24 korta kapitel, scener ur vardagslivet: om arbete med att fläta mattor, morgonstillhet, fattigdom, torka, relationer. Förutom Zhihza förekommer bara moder, mormodern, bröderna och, som en ond skugga, fadern. Miljön är en by och en kåkstad under kriget för några år sedan samt freden därefter. Inte många glädjeflämmen kan man tycka. Men författaren beskriver även lyckliga ögonblick som en doft eller ett blommande persikoträd:

”Rosa och mjuka på denna täta och mörka plats, ett rosa praktfullt skum av lätta blommor, svävande och oupphörligt fallande. Man kunde plocka färgen från marken som en dröm. Så skir och tillitsfull, denna spridning av färg, den fick en att hoppas och känna obeskrivlig lidelse, den gjorde sinnet rent och fullt av hopp. En sådan förmimelse av enkel blomstring. När blommorna föll beströddes marken av kortlivat ljus, lockande som tyst regn.”

Denna korta bok är inte enkel att läsa. Den är skriven på ett mycket sofistikerat språk med många omtagningar – eftertänksamhet, poetiskt, drömligt med en sorgsen ton.

Yvonne Vera kretsar försiktigt runt det känsliga ämnet. Romanen känns som ett terapeutiskt samtal, med tröst och läkning som mål.

En svår, viktig och imponerande roman.

KERSTIN SANDGREN

Marie Lundquist
En fabel skriven på stenar
 Bonniers 1999

När Marie Lundquist (f. 1950) debuterade med prosadiktssamlingen *Jag går ut och samlar in min trädgård för natten* så var detta i dubbel bemärkelse en mogen debut. De korta och koncentrerade texterna imponerade genom att de var både omsorgsfullt genomtänkta och ovanligt vackert formulerade. Sedan följde ytterligare två böcker i samma genre. Lundquist fick goda recensioner och en hel del litterära priser. Redan från den första samlingen kom hon att räknas till lyrikeliten.

I stället för minne som kom 1997 innebar en förnyelse av författarskapet. Boken är en prosalyrisk berättelse som dels skildrar ett komplicerat kärleksförhållande dels beskriver de svårhanterliga känslor som en dotter upplever efter sin mors självmord.

Sorg, skuld, skam. Kunde man som närstående ha gjort något mer? Gick katastrofen inte på något vis att förhindra? Frågorna hopar sig och får naturligtvis inga allmängiltiga svar. Ingen kan till hundra procent sätta sig in i en annan människa verklighet.

Dessa teman återkommer i Lundquists senaste bok. Här skriver hon mer konventionella dikter – ofta tvåradningar – och visar sig behärska även denna stilart.

Jag lade skulden
 på de dödas axlar

och de bar den
 över gränsen

som en liten
 upphittad vante

förståndet stängde
 drömmen med lövdörrar

och haspar med vide

Marie Lundquist blandar ofta konkreta naturbilder med intimt personliga betraktelser. Hon talar om smärtsamma och grymma händelser, men i bakgrunden förminnas trots allt en mild ironisk och tolerant ton.

Jag tycker att Marie Lundquist är en av våra mest angelägna poeter. Visst skriver hon om obehagliga saker. Men alla drabbas vi väl någon gång av motgångar och sorger. Då kan det kännas som en tröst att få ta del av en annan människas erfarenheter.

MAJ PERSSON

Waris Dirie
EN BLOMMA I AFRIKAS ÖKEN
 I samarbete med Cathleen Miller
 Övers. Eva Trädgårdh
 Bra Böcker 1999

Detta är en sann historia om nomadflickan som rymde, blev världsberömd fotomodell och nu är FN-ambassadör mot omskärelse.

Boken är skriven med hjälp av en spökskrivare på ett tämligen torftigt språk. Men Waris berättelse är likafullt en fantastisk dokumentär om det hårda men också kärleksfulla livet i öknen. Ett liv helt utan våra vanligaste fömödenheter, mediciner eller läkarvård. I öknen klarade man sig med hjälp av de värdefullaste ägodelarna: kameleerna. Ingen skolgång, ingen yrkesutbildning, men kunskap om överlevnad, om sammanhållning, kamp och utsatthet. Waris berättar bland annat om sin starkaste önskan när hon var liten. Det var att äga ett par riktiga skor, som skydd mot vassa stenar och tistlar, insekter och skorpioner. När hon äntligen fick skorna var det ett par billiga plastsandaler... Då visade hon sitt temperament genom att skrika och slå på sin snåle morbror. Hon var redan som barn upprorisk och eldfängd.

Ett exempel på hur hon tog lagen i egna händer är när hon och syskonen bestraffade den nya styvmamman, som var orättvis mot barnen. De hängde henne i ett träd, i fötterna. Efter två dagar togs hon ner och hade då lärt sig att vara försiktig. Waris visar ingen ånger, och som vuxen *skriktar* hon åt tilltaget!

Hennes flykt från ett oönskat giftermål är både hemsk och djärv. Hennes fortsatta historia är som en askungesaga.

Det är påfallande hur lite Waris verkar bry sig om sitt utseende, sina kläder eller ägodelar.

Allra modigast är hon när hon går ut och berättar om det smärtsammaste, mest intima minnet: omskärelsen och vad den har gjort henne. Nu har hon funnit sin bestämmelse i livet, att berätta, upplysa om och försöka stoppa den grymma sedvänjan.

Denna kvinna med en vilja av stål – blev hon lycklig med livet i väst? Saknaden efter familj och syskon går som en röd tråd genom boken. Efter femton år får hon träffa sin mor igen, i samband med en filminspelning. Så småningom möter hon kärleken och får ett barn.

Att läsa Waris historia innebär ett tankeväckande möte med en annorlunda kultur och ett unikt kvinnoöde.

KERSTIN SANDGREN

Victor Klemperer

INTILL SLUTET VILL JAG VITTNÄ.

DAGBÖCKER.

2 volymer

Övers. Karin Mossdal

Norstedt, 1999

Jag har läst många böcker om förintelsen – hemska, gripande vittnesbörd – men aldrig har nazismens ofattbara, irrationella ondska blivit så påtaglig för mig som genom Victor Klemperers dagböcker. Professor Klemperer räknade sig som helt igenom tysk, han kämpade på Västfronten i första världskriget, gifte sig med en icke-judisk flicka, tog starkt avstånd från zionismen.

När jag beställde boken på biblioteket fick jag Band 2 först. Jag har alltså ännu inte läst den första delen, som handlar om åren 1933-42, men jag förstår att den handlar om den gradvisa försämringen från att vara en känd professor i ekonomiskt goda omständigheter till att förvisas till en tillvaro där han inte vågar sig ut på gatan i dagsljus av fruktan för repressalier.

När Band 2 börjar i januari 1942 är Klemperers liv så eländigt att jag som läsare inte förstår hur det ska kunna bli ännu sämre, men det blir det, dag efter dag. (Och jag vet ju, med facit i handen, att han fortfarande har tre krigsår att genomleva.) Om Gestapo hittar Klemperers noggranna dagboksanteckningar betyder det dödsstraff. Hans fru, som inte är jude och därför kan röra sig fritt, för undan för undan pappren i säkerhet hos tyska vänner. Hon verkar till en början vara ett nervös vrak på gränsen till sammanbrott, men efterhand visar hon otrolig styrka och mod.

Judamas liv är ett helvete. De judiska alderdomshemmen töms och invånarna skickas till Theresienstadt. De gamla ser nästan fram emot flykten. De tror att det måste betyda en förbättring. Klemperer skriver:

"Husundersökning på alderdomshemmet Güntzstrasse. Kvinnor från 70 till 85 år bespottade, ställde med ansiktet mot väggen, fräntagna livsmedlen som de hade köpt som veckoranson för sina kuponger, de grövsta tillmälen".

Många av Klemperers bekanta begär självmord, otaliga andra arresteras och "begär självmord" i cellen eller "skjuts under flykt". När som helst blir det husrannsakan.

"Allt genomrotades. Kätchen tvingades rulla ihop mattan, blev sparkad under tiden, jämrade sig, hotades. [...] Förrådet av grova okvädningsord var egentligen mycket begränsat. Hela tiden 'svin', 'judesvin', 'judehora', 'sugga' – mer kommer de inte på. [...] Boken slogs i skallen på mig, jag blev örfilad, man tryckte på mig en löjlig halmhatt som var Kätchens. [...] När jag på deras fråga uppgav att jag hade varit i tjänst till 1935, blev jag spottad mellan ögonen' [...] situationen är så

ofattbar hemsk, och för varje dag känner vi oss värre hetsade och närmare döden".

Hungern är fruktansvärd. Han överlever på gammal, ibland ruttan potatis och torrt bröd. Hon som är 'arisk' kan gå ut och äta en torftig lunch, men livsmedelsituationen är naturligtvis eländig även för tyskar.

Visst finns det tyskar som är vänliga när ingen ser eller hör, men de flesta är rädda och fega.

Jagad mellan ständigt sämre bostäder, ständigt svältande och i dödsångest, går trots allt åren. I februari 1945 bombar engelsmännen den vackra rokokostaden Dresden, Klemperers hemstad, sönder och samman. Mer än 100 000 människoliv går förlorade och oersättliga konstskatter. Klemperer befinner sig mitt i infernot. Hela staden brinner, det uppstår en fruktansvärd eldstorm, allt blir kaos. Nu tar makarna chansen. De byter identitet, sprättar bort judestjärnan och beger sig på flykt, tillsammans med tusentals andra. Vi får en noggrann skildring dels av terrorbombningens fasor, dels av ett folk på flykt – båda delarna tyvärr fortfarande aktuella.

Översättningen är mycket bra.

Detta är böcker som kräver tid att läsa, använd därför gärna sommarferien, när du har tid att läsa hela dagen och gärna natten med. Mycket mer givande än att konsumera högar med lättlästa deckare!

AASE BANG

Fanny Ambjörnsson, Siri Ambjörnsson, Emma Janke,

Marie Jönsson och Erika Sörensson,

UPPROR PÅGÅR. FEMINISTER I TRE GENERATIONER.

Alfabeta, 1999

Nu är en ny generation kvinnor på väg att upptäcka feminismen.

Författarna till Uppror pågår tillhör första generation som lämnades på dagis. De är barn till 68:ornas generation, barn till föräldrar som gjorde uppror. Tillsammans har de tidigare skrivit Ett hjärta i jeans.

Uppror pågår är uppbyggd kring intervjuer och samtal med tre generationer kvinnor.

Hur är det att vara feminist i världens mest jämställda land och vad är feminism? I första avsnittet av boken kommer döttrarna till tals – och även ett par söner. De berättar om sina upplevelser av att känna sig begränsade på grund av sitt kön och hur de uppfattar feminism. Men de går också in på personliga upplevelser, som till exempel när Yanalu berättar hur de kämpade i skolan mot några killars trakasserier. Till en början var det förgäves, men de gav sig inte och till slut ingrep skolledningen och de skyldiga fick komma och be om ursäkt.

I nästa avsnitt kommer mödrarna till tals. Här möter vi bland annat Gunilla som var med om den stora staderskestrejken i början av 70-talet. Och vi får möta kvinnan som i fyrtio år gick och bar på sin tunga hemlighet, att ha varit sexuellt utnyttjad som barn.

I det sista avsnittet är det så dags för mormödrarna och där får vi bland annat läsa om Ingeborg, yngre syster till Honorine Hermelin, som berättar om Fogelstad, och om Margit som var piga.

Uppror pågår är en tankeväckande bok som utgår från det personliga, men låter oss läsare själva dra några slutsatser kring kvinnornas villkor och behovet att aldrig förtrötta. För de yngre generationerna är lika rättigheter för män och kvinnor en självklarhet. Vi är de nya kvinnorna, förklarar författarna i början av boken, och vi vill inte vara kvinnor i första hand, utan människor.

CAROLINE RUNESDOTTER ●●●

De hängdas revolution

AV INGRID B.

SNÖBYAR i östra Svealand, har SMHI sagt. Och när jag kommer upp från tunnelbanan på Vasagatan denna fredagsmorgon i januari piskar snön i ansiktet. Vid ingången till Royal Viking Hotel sluter jag mig till en grupp välklädda herrar med euro i blicken. Här gäller det att inte falla ur ramen i all elegansen. Innanför dörrarna skiljs våra vägar åt. De checkar in, och jag letar upp konferenslokalen dit jag ska. Allt är stort och påkostat och jag försöker se oberörd ut när jag går uppför trappan.

Det ska handla om LAS §39, "utköpsparagrafen", den som arbetsgivare tillämpar för att köpa ut obekväm personal. Det är företaget Förändrade yrkesroller, dvs. Siv Othén från Gävle, som är arrangör. Konferenssalen är stor och har dekor i vikingastil. Den är fönsterlös men det finns gott om ljuspunkter. Salen är glest besatt när jag kommer in. Mest kvinnor, konstaterar jag. Det är väl följdriktigt, för enligt Yrkesinspektionen är det mest kvinnor som drabbas. Starka kvinnor. Ett par, tre män kan jag i alla fall se. Han som sitter framför mig är i fyrtio-femårsåldern och ser allt annat än utköpt ut. Han ser ut som en välanpassad kommunaltjänsteman, och jag gissar att det är han som är socialtjänstemannen från Arboga, som ska prata om yttrandefrihet på arbetsplatsen. Kvinnorna i salen är eleganta och ser kompetenta och medvetna ut. Jag hade väntat mig att de skulle se lite mer tilltufsade ut, men det är väl de starkaste som har kommit.

Några minuter efter nio kommer Siv Othén in, en smal kvinna klädd i rött och med rödtonat hår. Hon hälsar oss välkomna och beklagar att ingen från näringsdepartementet hade tid att komma. Däremot har en jurist från Arbetarskyddsstyrelsen mött upp och likaså en advokat, en fackordförande och en journalist från radioprogrammet Jobbet. Sen berättar Siv att hon blev utköpt av sin arbetsgivare, Gävle kommun, för att hon krävde lön i enlighet med sin utbildning och i nivå med manliga arbetskamraters. Då började trakasserierna: hon fräntogs arbetsuppgifter, fick inget lönepåslag, fick inte delta i utbildningar och tillsist lästes hon ute från sitt arbetsrum. Sen köptes hon ut efter att ha gjort segt motstånd. Hon har skrivit en bok om sina erfarenheter och numera anordnar hon konferenser och håller föreläsningar om "utköpsparagrafen". Hon är glad att inte längre behöva gå till en destruktiv arbetsplats, säger hon, men det märks att det fortfarande gör mycket ont att tala om det.

– Ja, precis så där var det för mig också! Kvinnorna i salen sorlar upprört. Alla känner igen sig i Sivs berättelse. Detaljerna är inte desamma, men i stort sett stämmer det.

Under förmiddagens lopp fylls salen. Nu är det fler män. Ganska många, faktiskt. Och efter kaffet hettar det till i salen.

– Jantelagen, säger en deltagare, Jantelagen står över alla lagar på arbetsplatsen.

När Siv kommer in på social kompetens tänder det till

riktigt. Vad är egentligen social kompetens och vem avgör det? Har det inte blivit chefernas revir? Och är det inte så att jasägande och anpasslighet är vad cheferna menar med social kompetens? Facket är också något som väcker heta känslor. Bara två anser sig ha fått bra hjälp av facket. De andra känner sig svikna och anser att facket har lerat sig med arbetsgivaren. Att det här aldrig hade kunnat hända på sjuttioalet är alla överens om. Då var facket en kamporganisation. Nu är det en förhandlingsorganisation, om ens det.

Socialtjänstemannen från Arboga visar sig vara en annan än den man som sitter framför mig. Han pratar om tidsandan. Den tidsanda som skapades av Margaret Thatcher och Richard Nixon i slutet av sjuttioalet har svept in över oss nu på nittioalet, säger han. Vi har skapat ett hierarkiskt system inom den offentliga sektorn, som påminner om näringslivet på tjugotalet. Söndra och härska är maktens teknik.

Arbetskamraterna sviker, och det gör en väldigt besviken. Men att ha ett politiskt uppdrag ger en form av immunitet på arbetsplatsen, påstår han.

– Nej, säger en kvinna, mig gjorde det ännu mer skeptisk i maktbarnarnas ögon. Jag tillhörde väl fel parti, förstås.

– Nej, säger en annan kvinna, jag var organiserad socialdemokrat och jag blev bortmobbad av partikamrater. Jag var anställd på ABF! Notera det – en folkrörelseorganisation! Och jag blev fräntagen mitt uppdrag för facket. Ombudsmannen från distriktet är jaktkamrat med min chef, så dom höll ihop!

– Medarbetarsamtalen är ett lydnadsmoment, fortsätter talaren. Verkligheten är fylld av konflikter och det måste man lära sig leva med. Nu råder det harmoniterror. Vi *måste* vara harmoniska och positiva. Det finns t.o.m. kurser för chefer i hur man handskas med "besvärliga personer".

Vid lunchen sitter jag bredvid mannen, som satt framför mig i konferenssalen och som jag trodde hörde till de medverkande.

– Nej, säger han när jag frågar, jag hör till de drabbade.

Han berättar ungefär samma historia som alla de andra. Han arbetar på vattenverket i sin kommun och har varit med om att bygga upp verksamheten. Sen kom bolagiseringsvågen. Då bolagiserades vattenverket och en vd tillsattes, en kvinna som inte kunde verksamheten. Hon var osäker och kände sig hotad av medarbetare som kunde mer än hon, och så började problemen.

– Jag är den fjärde nu på mitt jobb som ska bort, säger han. Facket gör ingenting, så jag har vänt mig till advokat.

Efter lunch kommer vi in på de individuella lönerna. Alla är överens om att de individuella lönerna har blivit ett medel för cheferna att premiera jasägeri och tystnad. En socialsekreterare från Stockholm föreslår att cheferna ska lönesättas av personalen. Dåliga chefer får inget lönepåslag. Bra, tycker alla och skrattar. Varför har ingen

tänkt på det förut? Då kanske det skulle finnas utrymme för yttrandefrihet på arbetsplatsen.

– Nu är det så lågt i tak att det inte ens är kryphöjd, säger en annan socialtjänsteman.

Det tycks vara flera socialtjänstemän i salen. Alla vittnar de om utbrändhet förorsakad av utökat ansvar utan motsvarande ökning av befogenheter.

– Och politikerna bryr sig inte, säger de.

En av dem berättar om skadeståndet hon lyckades få för kränkning. Hon tyckte det var för lågt och fick till svar av facket: Vad hade du tänkt dig? Hade du tänkt öppna eget eller resa jorden runt?

Än Yrkesinspektionen då? Vad gör den? Det är flera som undrar. På det svarar juristen från Arbetarskyddsstyrelsen. Yrkesinspektionen ska arbeta med "utsatta grupper", inte med enskilda personer. På senare år har de blivit lite modigare i det fallet, men kan inte göra mycket

mer än påtala dålig organisation. Det brukar handla om dåliga ledare som inte kan sköta sitt jobb. Omkring 300 000 personer har anmält att de är mobbade. Några mobbare finns det däremot inte!

Sent på eftermiddagen slutar konferensen. Den utmynnar i en manifestation, som ska skickas till näringsdepartementet med krav på att LAS skrivs om. Någon tycker att de insamlade "vittnesmålen", som ska följa med manifestationen, bör ges ut som bok. Siv ska fundera på det säger hon. Nu blir det bråttom att hitta sina ytterkläder och rusa iväg till tåg i olika riktningar. Det mesta är fortfarande osagt, men det känns som början till någonting.

I hotellfoajén råder skymning när jag går, och de kostymklädda herrarna är försvunna. De har sin verklighet. Ute har det slutat snöa och det har blivit kallt i stället. ●●●

Norsk kvinneforbund lägger ned

Norsk Kvinneforbund, vår systerorganisation, har tyvärr beslutat sig för nedläggning. De aktiva medlemmarna börjar bli till års komna, och de har haft svårt att rekrytera unga kvinnor. SKV, som i många år haft ett nära samarbete med NKf, beklagar detta. En liten tröst är det att deras utmärkta tidning *Kvinner i tiden*, som snart fyller 50, kommer att fortsätta.

Brev till tidningen

Tack för det senaste numret av Vi Mänskor! Det var otroligt bra, intressant, stärkande och inspirerande. Jag har visat det för flera vänner – er tidning och er förening är ju sorgligt okända bland yngre kvinnor. Jag har prenumererat i snart tio år och jag spar alla nummer. Tidningen är tidlös på det viset att den kommer att vara intressant om 50 år att läsa om inspirerande människor från det förflutna – och från nu.

Tack för att ni inte ger upp!

SASSA BIRGERSDOTTER

Brev till tidningen 2

Till samtliga medlemmar i redaktionen

Tidningen Vi Mänskor finns ofta på dagordningen på våra möten. Under åren som gått har vi ibland haft kritiska synpunkter (på tidningen). Vi har nu kommit till den slutsatsen att tidningen varit synnerligen bra de senaste utgivningarna.

Vi anser oss ha stor anledning ge uttryck för den uppskattning vi känner för tidningen i dess nuvarande utformning. Den fördjupar synen på samhället av i dag, på kvinnors situation i Sverige och andra länder. De korta notiserna gör också tidningen mer lättläst och intresseväckande.

Vi hoppas att Ni har ork att fortsätta med tidningen.

Än en gång, tack ska Ni ha.

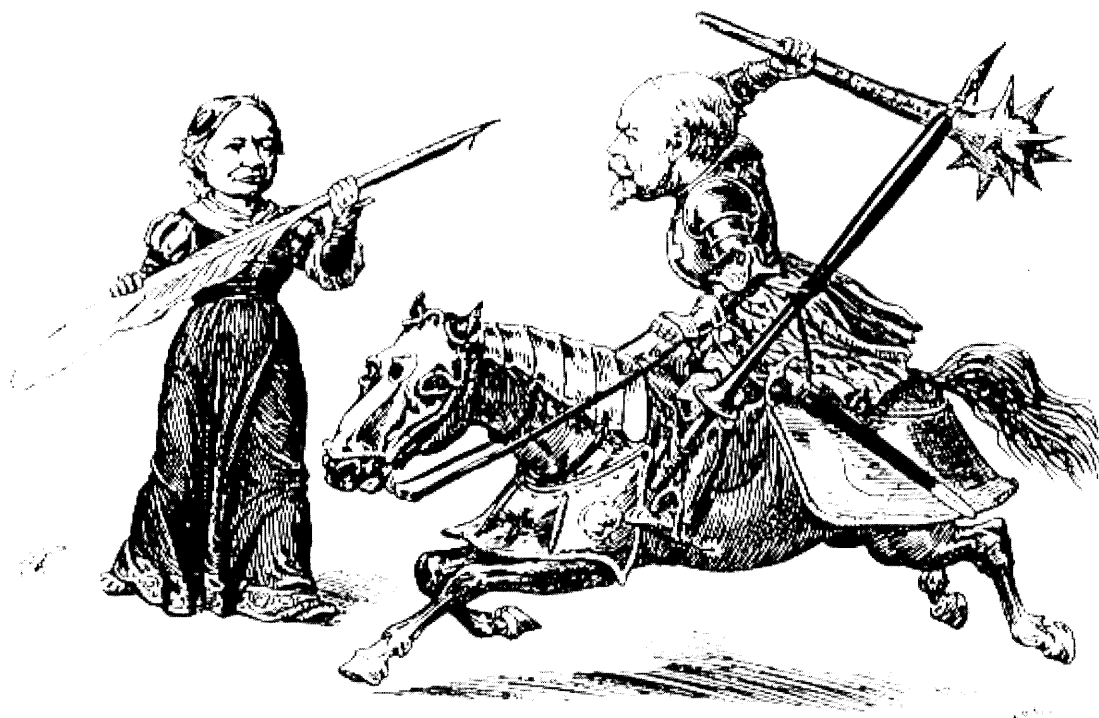
Piteå-Munksunds SKV-avdelning står enig om detta omdöme. Vi önskar er lycka till i fortsättningen.

Enligt uppdrag

SIRI ALDRIN
LINNEA WIKLUND

Ellen Keys blodtörstiga belackare

AV MATS PARNER

DET ligger nära till hands att beskriva Ellen Key som en kombination av Moder Svea och Selma Lagerlöf: en allvarlig och vördnadsbjudande gestalt med sorgsna ögon, silvervitt hår och spetskrage.

Man vill gärna föreställa sig att denna kvinna stod höjd över sin samtid och allmänt betraktades som ett nationalmonument eller åtminstone som en stolt och samvetsöm kärlekens moralist. Hennes patos och renhjärtade idealism måste väl ha erkänts av alla som mött henne ansikte mot ansikte.

Ingenting kunde vara felaktigare.

I verkligheten hade Ellen Key nästan lika många fiender som det finns onda andar i Gamla Testamentet – hart när oräkneliga. Under seklets början vistades hon utomlands i långa perioder, främst i Italien, på grund av den systematiska förföljelse hon utsattes för i hemlandet. Först 1910 återvände hon för gott; då hade hon redan passerat de sextio och forskansade sig vid Omberg intill Vätterns strand.

Inte oväntat var Carl David af Wirsén den illvilligaste av Keys opponenter. I en nidskrift, vållustigt citerad i både riks- och lokalpress, framställde han sin kvinnliga motpart som "patentfjolla" och som "en liten myndig men otillräckligt bildad föreläserska". Ellen Keys anhängare stämplades som "vänderhanar och väderhonor" och hon själv som exponent, inte bara för den stora kärleken utan även för "den stora dumheten".

Den wirsénska vreden vilade på lösan sand. Ellen Key hade stillsamt påpekat att vissa äktenskap kan vara så fömedrande "att till och med äktenskapsbrottet kan kännas som en moralisk upprättelse". I extrema fall kan med andra ord även det orimliga framstå som rimligt. Sådana påpekanden var inte särskilt opportunt för hundra år sedan; Key fjättrades vid skampålen och beskyldes för att ha glorifierat äktenskapsbrottet.

Även August Strindberg hade en ledande roll i den anti-keyska motståndsrörelsen.

I Strindbergs universum var Ellen Key en lika lömsk som lesbisk blåstrumpa, och i *Svarta fanor* lät han henne gå till storms mot mansamhället som den ständigt portvinspimplande Hanna Paj. Till skillnad från Wirsén hade Strindberg en humoristisk ådra (och en penna som dröp av satirisk gift), men sakligt sett fanns ingen grund för hans attacker: Key var inte mera lesbisk än August själv, och hennes alkoholintag pendlade livet ut från svagt till måttligt. Likaså varierade färgen på hennes strumpor. I själ och hjärta var hon politiskt liberal (i likhet med fadern/riksdagsmannen Emil) och som kvinnosakskvinna på intet vis ortodox. Vilka åsikter Ellen Key skulle föra till torgs gick sällan att förutse; eviga sanningar och dogmer låg inte för henne. Hon var individualist – vilket delvis förklarar, varför angreppen mot henne blev så hårda.

Också Vitalis Norström – uppburen filosofiprofessor – tillhörde vedersakarna, men hans framtoning var mer

sober. I stridsskriften *Ellen Keys tredje rike* (1902) betecknade han sin titelfigur som den svenska radikalismens *enfant terrible* och anklagade henne för bristande klarhet, inkonsekvens, logiska motsägelser och "en litterär kåseriproduktion med tomma anspråk". Den senare åtalspunkten låter sig näppeligen bevisas. I själva verket skrev Ellen Key på ett ganska abstrakt och omständligt sätt, ibland svårtillgängligt, och ägnade sig åt allt annat än kåserier.

Till Norströms heder skall sägas att han helt och fullt ändrade uppfattning. Den 11 december 1909 sade han sig "aldrig ha tvivlat på Ellen Keys hjärtas innerlighet, rika sinne och geni".

Som folkbildare i medborgarkunskap och som lärare i historia och litteraturhistoria gjorde Ellen Key bestående insatser. Eftervärlden känner henne som militant reformpedagog, men faktum är att hennes egen undervisning var traditionell i strängaste mening. Hon satt rakt upp och ner i katedern och bara berättade. Timme ut och timme in trollband hon sina töser i Whitlockska skolan med lysande utläggningar om stort och smått i tider som flytt. På kuppen blev hennes adepter grundligt allmänbildade.

Med sin konsekventa förmedlingspedagogik – och sina

gedigna kunskaper – skulle Ellen Key ha blivit chikanerad även i dagens Sverige. Utan minste tvekan skulle vår tids reformpedagoger stå till tjänst med både ishacka och stridsyx. ●●●

Ellen Key

FÖR hundra år sedan utkom *Barnets århundrade*, där Ellen Key utvecklade sina pedagogiska åsikter. Boken översattes till 11 språk. I sitt omfattande författarskap riktade Key sig mot de kristna dogmerna, medan hon trodde på människans förmåga till utveckling och menade att utvecklingen gick mot en allt rikare samkänsla – solidaritet skulle vi väl sagt idag. Hennes skrifter fick stort inflytande i många länder.

Ellen Key (1849-1926) var vänsterliberal. Hon arbetade i många år som lärarinna vid Whitlockska samskolan i Stockholm och föreläste vid Arbetarinstitutet, men från 1900 ägnade hon sig helt åt sitt författarskap. 1910 köpte hon gården Strand vid Vättern där hon bodde till sin död och som hon testamenterade till ett vilohem för arbeterskor.

Hennes skrifter *Missbrukad kvinnokraft* (1896) och *Naturliga arbetsområden för kvinnor* väckte stor debatt. Ellen Key hävdade att kvinnor inte skall efterlikna män. Hon var en av de första som krävde rösträtt för kvinnor, för hon trodde att då skulle samhället omvandlas i en mjukare riktning och krig skulle bli omöjligt. Rösträtten skulle hjälpa kvinnorna att "fylla sin uppgift som kvinnor". Det var tankar som inte var populära inom kvinnorörelsen, som ville ha rätt till arbete och politisk makt.

Keys åsikter om kärleken och äktenskapet var också mycket omstridda. Äktenskapet får bara sin sanktion genom känslan, menade hon. Det är tillräcklig grund för skilsmässa att den ena parten önskar det. Men hon understök att livslång monogami är den bästa formen för erotiskt samliv.

År 1976 utgavs ett urval av hennes texter under titeln *Hemmets århundrade*, och man kan läsa mer om henne i Ronny Ambjörnssons bok *Samhällsmodern* (1974). ●●●

I den senaste utgåvan av *Encyclopaedia Britannica* kan man läsa följande om Ellen Key:

"Svensk feminist och författare vars avancerade idéer om sex, kärlek, äktenskap och moral hade stort inflytande; hon har kallats "Sveriges Pallas Athena".

Karin Boye

Karin Boye föddes i Göteborg för 100 år sedan, och hon debuterade 22 år gammal med diktsamlingen *Moln*. Den följdes av en rad diktsamlingar, men också flera romaner, bland annat den skrämmande framtidsvisionen *Kallocain*.

Karin Boye var en av 1900-talets förnämsta och mest älskade lyriker, och flera av hennes dikter har blivit allmängods. "Ja visst gör det ont när knoppar brista" och "Det är vägen, som är mödan värd" känner de flesta till. De citeras flitigt.

Karin Boye dog för egen hand 1941, när nazismen till synes gick segrande fram i Europa.

Lagom till jubileet spelar Lilla Teatern i Göteborg *Skymningens djur*, en monolog byggt på brev och intervjuer. Föreställningen turnerar nu i landet med Rebecca Heyman som Karin Boye. Såväl denna föreställningen som en nyutkommen och läsvärd doktorsavhandling, *Att skapa en ny värld* av Barbro Gustafsson Rosenqvist, visar att Karin Boye var anmärkningsvärd modern i sitt samhälls-engagement, sin syn på kvinnans ställning och sin avsky för nazismen.

Jag vill möta...

ur *Härderna*, 1927

Rustad, rak och pansersluten
gick jag fram –
men av skräck var brynjan gjuten
och av skam.

Jag vill kasta mina vapen,
svärd och sköld.
All den hårda fiendskapen
var min köld.

Jag har sett de torra fröna
gro till slut.
Jag har sett det ljusa gröna
vecklas ut.

Mäktigt är det späda livet
mer än jäm,
fram ur jordens hjärta drivet
utan värm.

Våren gryr i vinterns trakter,
där jag frös.
Jag vill möta livets makter
vapenlös.

Bekännelse

ur *För trädets skull*, 1935

Passar inte till upprorsman
och tvangs ändå bli det.
Varför är inte mitt öde privat?
Varför rotar jag i det?
Eller, om jag nu måste slåss,
varför sker det med plåga?
Varför inte med klingande spel,
när sist jag tvingas våga?

Feg, feg, trefalt feg
måste jag ändå fäktas,
slås till jorden och resa mig upp
med alla nerver bräckta,
måste kännas som brännjäm
de obönhörligas domar –
och lyda och lyda en svidande eld,
som fram ur mörkret blommar.

I Lissabon där dansar de?

AV ERNI FRIHOLT.

"ROPEN skalla: Arbete åt alla!" Det var länge sedan i Sverige. Men nyss upplevde jag en mäktig manifestation i Lissabon. 50 000 var vi ute på gatorna med framförallt ovanstående krav. Som en mäktig flod ringlade sig de röda fanorna till EU-toppmötets sammanträdespalats. Det hölls i Lissabon därför att Portugal är ordförandeland idag. Nästa år är det Sveriges tur.

Den ena dagen en mäktig demonstration av framförallt Portugals fackföreningar, vars arbetare fortfarande är de sämst betalda i Europa, nästa dag ett Alternativt Toppmöte som hölls i tre stora tält ute i Belém, nära det officiella mötet. Där var kravet "Ett socialt Europa", och paneldebatterna handlade om miljö och utveckling, om diskriminering, om våld mot kvinnor och kvinnors rättigheter, det handlade om utbildningsfrågor, om Fästning Europa contra ett Folkens Europa, om invandrades rättigheter, rasism och främlingsrädsla. Ett 50-tal organisationer stod bakom dessa manifestationer. Fack, miljögrupper, antirasister, studentorganisationer, organisationer för mänskliga rättigheter, kvinnoorganisationer. Vår systerorganisation i Portugal, MDM, var en av dem. Dess ordförande Rosa Xisto en av talarna.

I miljötältet talade företrädare för grupper i Tredje världen. Så berättade en man från Mexico om ett handelsavtal som ger EU rätt att exportera sitt giftiga avfall till Mexico. Han vädjade om solidariska aktioner mot denna handel. Kommer han att få det?

Det var vältaliga kritiska röster, men konkreta förslag lyste med sin frånvaro. Åtminstone kunde inte jag uppfatta något sådant, eftersom tolkar också mestadels lyste med sin frånvaro. Det var mycket synd. Något vi måste tänka på när vi förbereder vårt Alternativa Toppmöte i juni nästa år i Göteborg.

I ett annat tält handlade det om rasism m m och där blev Österrike och sanktionerna mot landet ett stort

samtalsämne. Den franska delegaten bejakade sanktionerna men ville ha en tydligare markering mot koalitionsregeringen men inte mot det österrikiska folket. Panelen var enig i sin analys, att det var rädslan för rasistiska grupper i de egna länderna som fått EU att reagera och agera så starkt. Inte heller där uppfattade jag några direkta alternativa förslag, annat än att man bad om stöd till oppositionen i Österrike.

På den breda floden Tejo, som mer liknar ett hav, demonstrerade fiskare med sina båtar mot förgiftning och nedsmutsningen av havet.

MDM inbjöd också till ett möte om Kvinnor och arbetsmarknad. Det mötet resulterade i ett uttalande som vidarebefordrades till de sammanträdande EU-ministrarna. Där påtalades det djupa gap som finns mellan de officiella uttalanden av de europeiska ledarna och den konkreta verkligheten som det arbetande folket, och då speciellt kvinnorna, befinner sig i. Man talar vackert om den ekonomisk tillväxten, om dynamiken och konkurrensdugligheten, men inget sägs hur och på vems bekostnad detta uppnås.

MDM hade inbjudit en rad företrädare för olika fackliga organisationer som berättade för oss om kvinnornas situation i Portugal idag.

I beklädnadsindustrin arbetar 95 procent kvinnor, för mycket låga löner. Rationaliseringar är dessutom vanliga. Om en kvinna avskedas, "anställer" företaget ofta hennes barn istället. Dessa kan vara så unga som 6-9 år. Ingen som helst säkerhet förstås och en ännu knaprare "lön". På våra upprörda frågor svarar vår sageskvinna att javisst är det olagligt. Alla vet om det, men ingen säger något. Denna beklädnadsindustri är dessutom till stor del svenskägd!

Kvinnorna själva vågar inte anmäla företaget, då riskerar de att bli helt utan inkomster och en eventuell rättegång kan dra ut i årtal.

Att inte facket... tänker jag. Hur står det egentligen till med den fackliga solidaritetet?

Innan jag åkte till Portugal frågade jag på LO i Stockholm om någon skulle åka. Och fick till svar att om, så skulle man definitivt inte delta i det Alternativa Toppmötet, utan vara med på själva EU-mötet. Så långt tycks vi ha kommit i Sverige idag. Etablissemanget och facket är ett. Kan det verkligen vara så?

För SKV i Portugal
Erni Friholt.

PS Nej, tyvärr hann jag inte dansa i Lissabon, däremot se på folkdans och höra den ljuvliga Fado-musiken. Kultur för alla borde vara en del av det Sociala Europa. ●●●

LÖSNING PÅ FRAGELEKEN S 17: Svar: 1= H (Sara Lidman); 2 = D (Kerstin Ekman); 3 = G (Selma Lagerlöf); 4 = I (Martha Sandwall-Bergström); 5 = A (Gerda Antti); 6 = C (Astrid Lindgren); 7 = E (Anna Lorentz); 8 = B (Elin Wägnér); 9 = F (Majgull Axelsson).

Nytt från SKV

Kvinnlig värnplikt

ÖPPET BREV TILL RIKSDAG OCH REGERING

ÄVEN ett så fint begrepp som jämställdhet kan missbrukas. Med jämställdhet som tillhygge skall den sista (?) manliga bastionen erövrast. Allmän värnplikt ska verkligen bli allmän, det vill säga, kvinnorna ska rekryteras. På samma villkor som männen. Nå? Är inte det bra?

Men så lätt ska ni inte komma runt själva kärnfrågan. Vad slags försvar har vi? Vad är det bra för? Mot vem ska vi försvara oss? Hur? Var finns fienden? Skulle krigsmakten bli humanare med kvinnorna? Har kvinnorna ett mjukare grepp kring Carl Gustav?

Som vi kvinnor i SKV ser det är vår fiende idag:

Vårt sårbara samhälle

Miljöhot i landet och hos våra grannar

Utslagningen av de svaga

Tilltagande främlingsfientlighet

Teknikfixering

Maktkoncentration

Likriktning

mm, mm

Inget av detta kan vi försvara oss mot med våra dyrbara sofistikerade vapensystem. Däremot med mer inkännande och praktiserande kunskap om ovanstående hot. Inhämtade till exempel genom en ettårig värnplikt för alla i samhällets tjänst.

Där man lär känna sitt land

Där man praktiserar medkänsla med de svaga och gamla,

till exempel i barnstugor och i äldreomsorgen

Där man lär sig första hjälp och katastrofhjälp

Där man lär sig fredlig konflikthantering (utan

vapenhot), försoningsarbete mm

Och ett utvecklingstänkande för hela landet.

Så vill vi ha det!

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Samlat till förbundsstyrelsemöte i Stockholm

den 8-9 april 2000

ERNI FRIHOLT, ORDFÖRANDE

Res med oss till Bryssel!

Under förutsättning att man får bidrag från UD:s pott för EU-information, planerar SKV i Karlstad en studieresa till Bryssel den 12-16 oktober. Därmed slås två flugor i en smäll, eftersom man då även kan delta i avslutningen av Världskvinnomarschen.

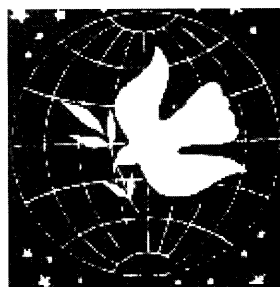
Innan resan blir det ett förberedande seminarium i Karlstad.

Är du intresserad? Kontakta Margaretha Tauberman, tel 054-18 44 59.

Datorhaveri!

NÄR SKVs dator pajade, försvann såväl medlemsregistret som Vi Mänskors prenumerationsregister. Medlemsregistret har delvis återställts med hjälp av lokalavdelningarna, men direktanslutna medlemmar får vi inte tag i den vägen. Om du vet att du är medlem i SKV, men inte tillhör någon lokalavdelning, ber vi dig kontakta Zaida, tel. 031-14 40 28.

Känner du någon som inte har fått Vi Mänskor, trots att de prenumererat, gäller samma sak.

Hyr en vecka i Gesunda

Stugan ligger i hjärtat av Dalarna, nära Siljan, med ett härligt fritidsområde runt om. Vintertid kan man utnyttja skidbackarna och elljusspårarna. På hösten frodas bärmarkerna. För sommarens bad ligger stugan på cykelavstånd.

Här finns många sevärdheter, som exempelvis Sollerön och Mora med Zorngården. Det finns också fåbodar i närheten. Vissa är omgjorda till mysiga, naturskönt belägna caféer och utsiktsplatser, andra används fortfarande.

Bäddar: 4 fasta, 2 extrabäddar, samt Lillstuga med 2 bäddar

Kök: Lättskött med kyl och frys.

Dusch och toalett, kallt och varmt vatten.

Ta med sänglinne och handdukar.

Hyran är för medlemmar 1 250 kr/vecka, extra attraktiva veckor kostar 1 500 kr. Icke medlemmar betalar 1 500 resp. 2 500 kr/vecka.

Om du vill hyra stugan, ska du kontakta SKVs expedition tel 031- 14 40 28.

Välkommen!

ZAIDA

Tack!

Vi tackar alla er som skänkt pengar till SKVs insamlingar.
PG: 51323-4

Till Kvinnohuset i Honduras: 1999 tom april 2000

Många har skickat pengar flera gånger.

Hillevi Österberg, Umeå; Siv Wäss, Stockholm; Lisbet Schulz, Stockholm; Elsa Håkansson, Stockholm; Anita Nilsson-S, Stockholm; Gunilla Palmstierna Weiss, Stockholm; Solveig Hansson, Stockholm; Inger Wolf, Haninge; Anna-Lena Danhard, Stockholm; Anneli Krafft Skarpräck; Rut Ettlinger, Stockholm; Birgit Andersson, Johanneshov; Maria Sandgren-Loa, Skärholmen; Greta Andersson, Enskede; Dagny Jonasson, Norsborg; Isabella Thambert, Stockholm; Malin Hertzman, Bollebygd; Majlis Fridén, Haninge; Britta Lorentzon, Johanneshov; Eva Eriksson, Johanneshov; Märtha Hermansson, Stockholm; Gun Höjlund, V:a Frölunda; Elma Nilsson, Huddinge; Louise Walldén, Solna; Eivor Marklund, Stockholm; Gunnel Hertzman, Bollebygd; Leonora Wide, Saltsjöbaden; Siv Broberg-Waldor, Stockholm; Karin Nordlander, Johanneshov; Galleri Generator, Gerd Thambert, Stockholm; Gunilla Carlstedt, Stockholm; Frideborg Lötberg, Bagarmossen; Rolf Abrahamsson, Göteborg; Bengt Andrén, Göteborg

Internationell solidaritet

Gun Höjlund, V:a Frölunda; Annika Finér, Enskede; Aina Siira, Värmdö; Eva Danielsson, Johanneshov; Elma Nilsson, Huddinge; Astrid Filen, Stockholm; Greta Francke, Stockholm; Eva Eriksson, Johanneshov; Britta Lorentzon, Johanneshov; Frideborg Lötberg, Bagarmossen

Fistulasjukhuset

Anna-Greta Backman, Stockholm; Gunnel Ekvall, Uppsala; Astrid Möller, Almunge; Karin Svensson, Karlstad

Till Astrida Svenssons Minne

Agneta Stenström, Skoghäll; Britta Jönsson, Dalby

Till Suomi Liljegrens Minne

Aina och Yngve Ottoson, Farsta; Lilian, Kurt, Barbro och Monika Andersson, Göteborg; Martin Hämqvist, Göteborg; Leif Ryberg, Göteborg; Ivan Bengtsson, Göteborg; Ann Leffler, Göteborg; Maj Lidberg, Sunne; Kent, Evy och Zaida, Göteborg; Gunnar och Majvi Bengtsson, Göteborg; Lars Liljegren med familj, Uddebo; Gun och Mats Ekbratt, Eslöv; Erik och Ingvar och Günter, Göteborg; Aase Bang, Karlstad

Grattis Agneta Stenström

Helena, Elly och Jean, Lund; SKV-Karlstad

Grattis Aase

Agneta, Siv, Ingrid, Sonja, Anna E, Karin och Ulla

Internationell solidaritet viktigare än någonsin

På väg mot Famagusta var det knappast man såg den taggtråd som skiljt Cyperns folk åt i snart 25 år. Denna typ av konfliktlösning mellan olika folkgrupper utövas fortfarande idag av världssamfundet och vi kan notera det idag bland annat i Kosovo, förutom taggtråd kan själva muren bestå av en bro eller en "fredsbevarande" styrka. Cypern befinner sig historiskt 25 år före och cyprioternas största hjärtefråga som uttrycktes på den cypriotiska kvinnoföreningens (POGO) kongress där SKV deltog med min närvaro var "lösningen av det cypriotiska problemet", det vill säga återförening av grek och turkcyprioter.

En internationell delegation av ett 20-tal kvinnoföreningar från ett 15-tal länder hedrades med att få sitta på presidiet bakom de cypriotiska kvinnorna under hela kongressen. Det var en gest på hur viktig vår närvaro var för dem och i vilket stort behov de har av internationell solidaritet.

Andra frågor som togs upp på kongressen var de cypriotiska kvinnornas delaktighet i olika beslutsorgan, kvinnan och ekonomin och kvinnan och familjen.

Att se över 400 delegater i alla åldrar...

Att uppleva det välorganiserade programmet och den intressanta underhållning med det bikulturella budskapet gjorde att jag höll ett improviserat tacktal och lovade våra cypriotiska systrar att de skall veta var vi finns om de behöver vårt stöd. Jag hoppas att SKV står bakom mig i detta djärva löfte som jag tog mig friheten att utlova.

Efter helgens kongress var det dags på måndagen för KDV-mötet. Deltagarna bestod av kvinnor från Europa och Mellanöstern. Mötet ägde rum under väldigt trevliga förhållanden, och jag fick förtroendet att ingå på mötets presidium, vilket var en erfarenhet för mig eftersom det var mitt första KDV-möte. Det rapporterades om Marsch 2000 från de olika föreningarna. De ryska kvinnornas rapport imponerade mest eftersom de hade bildat 89 grupper runt om i landet som arbetade med aktiviteter kring marschen. Nästan alla planerade att skicka en liten delegation till New York men till Bryssel var det mera tyst om. En tråkig nyhet var att Norge planerar att lägga ner sin förening i början på nästa år, men delegaten uttryckte en önskan av något slags samarbete med SKV i Sverige.

Från den grekiska föreningen kom ett förslag att i anslutning till deras kongress i mars 2001 skulle ske ett KDV-möte för att diskutera gemensamma kvinnoproblem och hur koordinera KDV:s organisation och verksamhet.

Jag ser fram emot ett sådant möte så att KDV hittar sin rättmätiga arena och agenda för framtiden.

NIKI ARIAS

Foto: Lill Nilsson

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Tegelviksgatan 40
116 41 Stockholm
(Tisdag och torsdag 11-15)

Linnégatan 21 B
413 04 Göteborg
(Måndag-fredag 13-15)

Postgiro 50 50 95-0
Insamlingskonto 5 13 23 - 4
E-post: info@svenskakvinnor.nu
Hemsida: www.svenskakvinnor.nu

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är

att verka för jämställdhet mellan kvinnor och män och för ett rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete,
att verka för ett samhälle där alla barn är trygga och har lika värde, oavsett föräldrarnas ekonomiska situation, etniska tillhörighet eller nationalitet,
att verka för fred, allt framtidsarbets grundval,
att verka för skydd av vår egen och framtida generationers livsmiljö, för ett resursbevarande samhälle,
att verka för solidaritet mellan folken, särskilt solidaritet med kvinnor, som i regel är hårdast drabbade av förtryck och exploatering,
att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

SKV har i korthet följande historia:

År 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen "Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnans likställighet". År 1932 utvidgades förbundet så att samarbete blev möjligt med alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöt sig Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (Women's International Democratic Federation). KDV har konsultativ status hos FNs ekonomiska och sociala råd samt hos Unesco. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och framlägga egna förslag.
Välkommen som medlem i SKV!

Ja, jag vill gärna bli medlem i SKV.

☐ Medlemsavgift 150 kr/år

Jag vill gärna prenumerera på Vi Mänskor

☐ Helår 4 nr 150 kr

☐ Gåvopren. 100 kr

☐ Stödpre. 200 kr

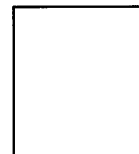
Namn: _____

Adress: _____

Postadress: _____

Telefon: _____

E-postadress: _____

SKV
Linnégatan 21 B
413 04 Göteborg

POSTTIDNING

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv
eftersändning återsänds
försändelsen med nya
adressen på baksidan
(ej adressidan)

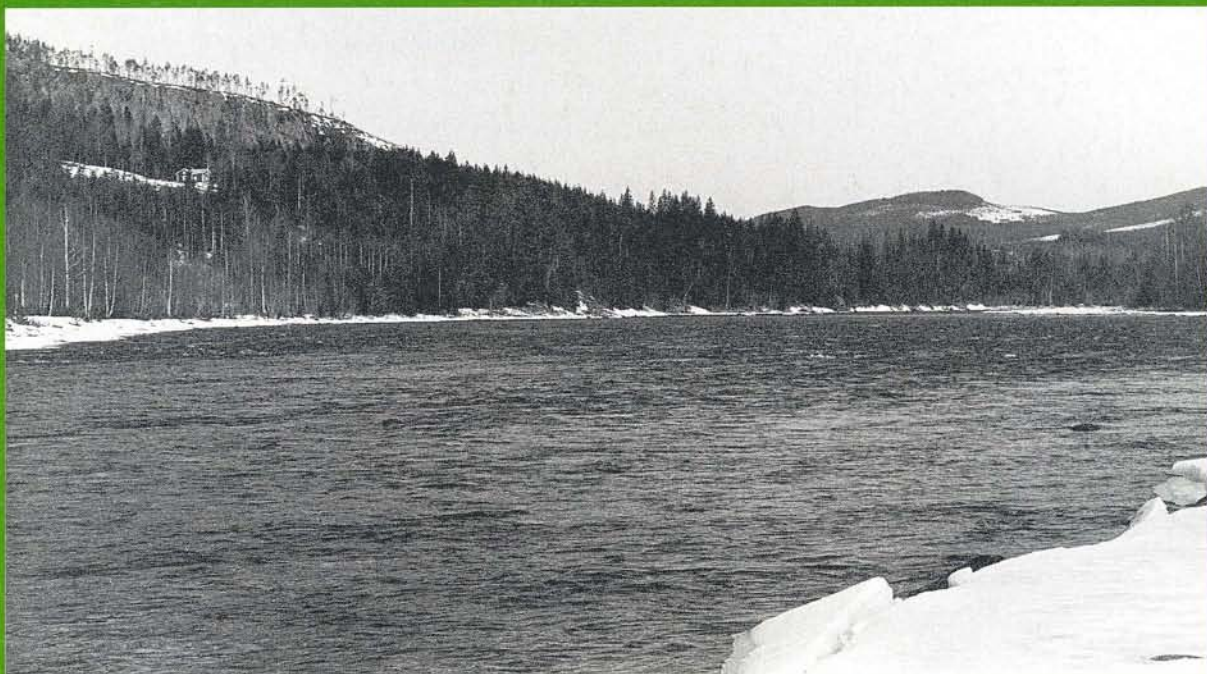

Foto: Lill Nilsson

Nästa nummer: Kvinnofrid

Här hittar du Vi Mänkor:

Göteborg: Alternativ Handel, Aniara, Frölunda Kulturhus, Haga bokcafé,
Pressbutiken, Syndikalistisk Forum. Gävle: Alternativboden Lyktan. Jönköping:
Bokcaféet. Kalmar: Bokcafé Arbetarkultur. Karlstad: Bokcaféet på Gjuteriet.
Stockholm: Handel och Vandel, Handla för Afrika, Gamla Stans Bokhandel och
Galleri. Uppsala: Röda Rummet, Uppsala Bokcafé.